

Karlova univerzita v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Vztahy otců a synů, srovnání dvou generací

Autorka: **Venuše Makrliková**

Vedoucí práce: **Ing. Petr Pavlík, Ph.D.**

Praha

2017

Čestné prohlášení:

Svým podpisem stvrzuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury. Současně tímto souhlasím s eventuálním zveřejněním práce v elektronické nebo tištěné podobě.

.....

Venuše Makrlíková

Poděkování:

Velký dík bych ráda věnovala vedoucímu práce Ing. Petru Pavlíkovi, Ph.D., který mi věnoval několik cenných komentářů a konzultací. Mé díky patří také všem mužům, kteří byli ochotni se účastnit mého výzkumu a nebáli se podělit se se mnou o své jedinečné vzpomínky a zkušenosti. V neposlední řadě děkuji svým nejbližším za neúnavnou pomoc a podporu při psaní této práce.

Obsah

1. ÚVOD.....	5
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	6
2. 1. GENDER	6
2. 1. 1. Gender - stručný úvod do problematiky.....	7
2. 1. 2. Příroda vs. výchova.....	7
2. 1. 3. Genderové stereotypy.....	9
2. 1. 4. Genderová nerovnost.....	11
2. 2. Maskulinita.....	12
2. 2. 1. Hegemonická maskulinita.....	13
2. 2. 3. Negativní stránky hegemonické maskulinity.....	14
2.2.4. Jak se chlapci učí být muži.....	16
2. 2. 5. Genderová socializace.....	16
2. 2. 5. 1. Než se chlapec narodí.....	16
2. 2. 5.2. Socializace chlapců v batolecím období.....	17
2. 2. 1. 3. Chlapecké oblečení a hračky.....	17
2. 2. 6. Interakce mezi rodičem a dítětem.....	19
2. 3. OTCOVSTVÍ.....	20
2. 3. 1. Mýty o otcovství	21
2. 3. 2. Otcovství v historii.....	21
2. 3. 2. 1. Od antiky až po 70. léta 20. století.....	22
2. 3. 2. 2. Zlom v pojetí otcovství v 70. letech 20. století.....	23
2. 3. 2. 4. Nové - aktivní – pečovatelské – moderní otcovství.....	24
2. 3. 1. Proč je otec důležitý.....	24
2. 3. 4. Specifika vztahů mezi otci a syny.....	25
2. 3. 4. 1. Podpora otců v genderově stereotypním chování synů.....	25
2. 3. 4. 2. Otec jako vzor a autorita.....	25
2. 3. 4. 3. Projevování emocí ve vztahu mezi otci a syny.....	26
2. 3. 4. 4. Projevování emocí jako součást maskulinní identity.....	27
3. EMPIRICKÁ ČÁST.....	29

3. 1. Metodologie.....	29
3. 1. 1. Výběr vzorku.....	30
3. 1. 3. Průběh rozhovorů.....	32
3. 1. 4. Vyhodnocování a interpretace získaných dat.....	33
3. 2. Analýza rozhovorů.....	34
3. 2. 1. Otec a syn ve společné domácnosti	34
3. 2. 2. Způsob trávení společného času otce a syna.....	36
3. 2. 2. 1. Způsob trávení času s otcem v dětství.....	36
3. 2. 2. 2. Způsob trávení času s otcem v období dospívání.....	38
3. 2. 2. 3. Způsob trávení času s otcem v dospělosti.....	39
3. 2. 3. Co si muž vybaví, když se řekne „otec“	41
3. 2. 4. Otec jako autorita.....	43
3. 2. 5. Co synům vadí na otcích.....	45
3. 2. 6. Čeho si syn na otci váží.....	46
3. 2. 7. Kdy otec syna chválí.....	47
3. 2. 8. Vyjadřování emocí v komunikaci mezi otci a syny.....	49
4. ZÁVĚR.....	52
5. POUŽITÁ LITERATURA.....	53
6. PŘÍLOHY	55

1. ÚVOD

Ve své bakalářské práci *Vztahy otců a synů, srovnání dvou generací* (kterou bych nyní pojmenovala raději *Gender ve vztahu mezi otci a syny: srovnání dvou generací*) se věnuji procesu formování maskulinní identity a vztahům mezi otci a syny, ke kterým přistupuji z genderové perspektivy. V empirické části své práce se zabývám srovnáním výpovědí synů o vztazích s jejich otci, u mužů narozených ve 40. a 50. letech a mužů narozených v letech 90.

Téma generačního srovnání vztahů mezi otci a syny je hodné zkoumání zejména proto, že v posledních letech je oživena debata o tzv. novém či aktivním otcovství, které prosazuje větší podíl otců na výchově dětí. Jelikož se postupně přehodocuje tradiční model otcovství, ve své práci vycházím z toho, že tato tendence mohla ovlivnit muže, kteří své syny vychovávali v 90. letech. a mezi muži, kteří se narodili ve 40. a 50. letech a mezi muži, kteří se narodili právě v letech 90., mohou být patrné rozdíly, které jsou hodné analýzy.

Na počátku volby tématu práce byla určitá fascinace tím, že ve vztazích otců a synů je patrný jistý odstup a určitá emoční distance. Je mi blízká myšlenka, že z rovnosti pohlaví mohou těžit nejen ženy, ale i muži, a že zejména podíl otce na výchově může mít pozitivní dopad na celou rodinu, včetně dětí (synů) a samotných otců. Jsem přesvědčena, že pokud se muži vymezí vůči hegemonní maskulinitě, v podobě například toho, že na sebe (nejen oni sami) nekladou přehnané nároky, pečují o své zdraví, nezdráhají se projevit své city a věnují se péči o vztahy, může se jim žít lépe.

Co se týče rozvržení práce, v první kapitole teoretické části nejprve představím pojem gender, poté stručně srovnám stanoviska biologického determinismu a sociálního konstruktivismu. Následně vysvětlím pojem genderové stereotypy a teoreticky ukotvím koncept generové rovnosti. Ve druhé kapitole se zaměřím na pojem maskulinity, který nejprve teoreticky vymezím a následně představím jak jsou muži vychováváni prostřednictvím genderové socializace. Třetí kapitola se zabývá otcovstvím a některým ze specifíků vztahů mezi otci a syny, především mírou emocionální blízkosti.

V empirické části této práce se budu na základě kvalitativního výzkumu věnovat analýze výpovědí synů o vztazích s jejich otci, přičemž se zaměřím na specifika těchto vztahů a budu se snažit zachytit případné generační rozdíly.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2. 1. GENDER

Zdá se být nepopíratelným faktem, že ženy a muži jsou rozdílní. Každý den se můžeme přesvědčit o tom, jak jsou těla žen a mužů rozdílná. Vědci a vědkyně nám vysvětlují, že se liší i struktury našich mozků a vylučujeme rozdílné množství pohlavních hormonů. Ženy a muži se také rozdílně oblékají, rozdílně komunikují, věnují se jiným koníčkům a mají rozdílná zaměstnání. Na základě všech těchto skutečností si vytváříme vcelku ustálené představy o tom, jak vypadá a chová se „muž“ a jak „žena“.

V následující podkapitole nejprve představím pojem gender, spolu se základními východisky genderové perspektivy, které také konfrontuji s tzv. biologickým determinismem. Stručné představení sociálního konstruktivismu považuji za zásadní pro pochopení celého tématu, jelikož pojem hraje ve vztazích mezi otci a syny zásadní roli. Dále se pokusím stručně představit genderové stereotypy, prostřednictvím nichž bývají muži, stejně jako ženy roztrženi do zjednodušených škatulek.

2. 1. 1. Gender - stručný úvod do problematiky

Genderová perspektiva pohlíží na soubory atributů, které se nám vážou k mužům a k ženám (femininitu a maskulinitu) jako na kategorie, které jsou formovány kulturou a společností. Vědní obor, který se genderem jako společenskou kategorií zabývá, nám poskytuje vysvětlení, že většina rozdílů mezi muži a ženami je vytvářena v průběhu života a rozhodně není neměnná.

Gender je tedy sociálním konstruktem, který do jisté míry staví na základě biologického pohlaví jedince (Renzetti a Curran, 2003). Samotný pojem *gender* je přejat z angličtiny a v doslovném překladu zní *rod*, nicméně převládá názor, že i v českém jazyce je srozumitelnější zůstat u označení *gender*, jelikož ke slovu *rod* se automaticky váže představa *přírozenosti*, což jak si vysvětlíme, je v přímém rozporu s genderovou teorií (Pavlík, 2007). Setkáváme se také s překladem pojmu *gender* jako „sociálního pohlaví“ (Janošová, 2008 dle Gjuričová, 1997), ale jelikož už samotné slovo „pohlaví“ evokuje představu „přírozenosti“, jako nejvhodnější se jeví právě označení *gender*.

2. 1. 2. Příroda vs. výchova

Než se začnu teorii genderu věnovat podrobněji, představím a kriticky zhodnotím alternativní a velmi rozšířené vysvětlení rozdílů mezi muži a ženami, které představuje tzv. biologický determinismus a z něho vycházející paradigma strukturálního funkcionalismu.

Biologický determinismus vychází z představy, že femininita (ženskost) a maskulinita (mužství) mají svůj základ v biologii; totiž že biologie bez výhrad učuje to, jak se projevujeme jako společenské bytosti. Biologický determinismus všechny rozdíly mezi muži a ženami považuje za „dílo přírody“ a tudíž za něco, co je pevně dané a nelze to změnit. Na základě tohoto jsou pak snahy o prosazování genderové rovnosti považovány za zbytečné a nežádoucí, jdoucí proti naší biologické podstatě, proti

přírodě. Tento názor je poměrně rozšířen zejména mezi laickou veřejností, a to zejména pro svůj jednoduchý a zdánlivě pravdivý koncept (Pavlík, 2007).

Zjištění z oblasti přírodních věd nám však ukazují, že ani samotný koncept pohlaví není vždy jasný a že existuje rozdíl mezi pohlavím chromozomálním, hormonálním, gonádovým a genitálním a že i mezi těmito kategoriemi může docházet k inkonsistencím, pro které biologický determinismus nemá vysvětlení. Zmiňme například, že někteří jedinci se narodí s neurčitelnými pohlavními orgány, nestandardním párem chromozomů, nebo je jejich genderová identita v rozporu s pohlavními orgány, a přesto jsou vychováni jako muži či ženy (Pavlík, 2007). Jinými slovy lze říci, že samotné biologické pohlaví je jen konceptem, dalším sociálním konstruktem, pomocí něhož konceptualizujeme tělesné rozdíly (Laqueur, 1992). Navíc stejně jako lze rozlišovat biologické pohlaví, mohou se lišit i naše představy o genderu, tedy o našem pojetí femininity a maskulinity, a to například kulturně, historicky nebo situačně (Renzetti a Curran, 2003). Ani na tyto rozdíly biologický determinismus nemá vysvětlení.

Co se týče studií, které se zabývají rozdíly mezi mozky žen a mužů všechny mají společný problém se zodpovězením základní otázky, zda jsou některé rozdíly ve strukturách mozku dány biologicky, nebo jsou důsledkem socializace (Pavlík, 2007). Na otázku stále ještě nelze jednoznačně odpovědět, nicméně:

„někteří vědci se domnívají, že tento vztah může fungovat přesně naopak, než očekáváme: je totiž možné, že místo toho aby struktura mozku ovlivňovala jeho funkci, vede způsob, jakým mozek funguje, k vytvoření jeho struktury nebo k jejím změnám“ (Renzetti a Curran, 2003, s. 75 dle Blum, 1993).

Co se týče vlivu pohlavních hormonů na chování mužů a žen, je důležité uvést, že muži i ženy mají prakticky všechny hormony stejné a že pohlavní hormony jsou ve skutečnosti tzv. růstové hormony, které se vyskytují ve všech tělech, jen v jiných koncentracích. Debata ohledně vlivu hormonů na naše chování se věnuje většinou působení testosteronu. Například vylučováním větší hladiny testosteronu je vysvětlována větší inklinace mužů k agresivnímu chování. Z výzkumů víme, že vysoké hladiny tohoto hormonu obíhajícího v krvi „korelují s podrážděností, soutěživostí a hněvem“ (Renzetti a Curran, 2003, s. 81), nicméně výsledky ukazují, že je tomu tak jak u mužů, tak u žen. Zcela zásadní je pak uvést, že řada výzkumů ukazuje, že hladiny hormonů se mění v závislosti na našem chování, na kterou má vliv i sociální situace a kontext ve kterém se odehrává (Pavlík, 2007; Renzetti a Curran, 2003). Je také pravděpodobné, že ženy například svou agresi pouze více kontrolují, aby dostály genderovým normám dané kultury, v tomto případě představám o „jemné“ femininitě:

„Studie žen například ukazují, že ženy mohou být v určitých situacích stejně agresivní jako muži, například tehdy, když jsou za své agresivní chování odměněny nebo když se domnívají, že je nikdo nepozoruje.“ (Renzetti a Curran, 2003, s. 83 dle Frieze et al., 1978; Hyde, 1984). Jak si

ukážeme v následujícím odstavci, představy o tom, jak se má chovat „žena“ a „muž“ se přitom liší napříč kulturami.

Jak již bylo zmíněno, další zásadní argument, který svědčí proti tomu, že pojetí femininity a maskulinity je vrozené, přináší antropologický výzkum. Na základě studií mnoha různých kultur je patrné, že představy o tom, co je „muž“ a „žena“ se velmi různí. Jako příklad lze uvést novozélandský kmen Čambuli, který popsala antropoložka Mead, kde jakoby role mužů a žen byly rozděleny opačně než jak jsou rozděleny v naší společnosti. V tomto kmeni jsou muži ti, kdo se zdobí šperky, je jim přisuzován přirozený půvab, koketnost, péče o druhé a sexuální zdrženlivost. Ženy jsou těmi, kdo rozhoduje, má kontrolu nad obchodními záležitostmi a iniciuje sex (Pavlík, 2007). Podobně Kimmel (2000) uvádí příklad, že pojetí maskulinity a femininity ve Francii 17. století a domorodých lidí australského venkova v 21. století si je tak vzdálené, že je pravděpodobně nemožné je srovnat.

Studium antropologických pramenů nám ukazuje, že ve všech známých společnostech existuje dělba práce podle pohlaví, nicméně představy o tom, kterou práci přísluší vykonávat mužům a kterou ženám, se velmi liší napříč kulturami. Ve většině společností sice mají například vaření na starosti hlavně ženy, ale existují i takové, kde se tomuto věnují primárně muži. Z řady antropologických výzkumů vyplývá, že neexistuje činnost ze které by byli muži zcela vyloučeni a že jedinými činnostmi ze kterých jsou vylučovány ženy, je například lov velryb nebo tavení rud. Naopak máme doklady, že u filipínských Agtů loví ženy po boku mužů divokou zvěř i ryby a existují i společnosti, kde ženy kácí dřevo a pracují s železem (Renzetti a Curran, 2003). Výše uvedené argumenty tak opět biologický determinismus přesvědčivě vyvrací.

Jak jsem v předchozích odstavcích ukázala, představy o tom jak vypadá a chová se „muž“ a „žena“ se mohou lišit napříč kulturami a společenskými vrstvami. To nám ukazuje, jak značně variabilní genderové role jsou a jak spíše než dílem přírody, to že jsme „mužem“ či „ženou“ je produktem naší kultury.

Rozdíly, které mezi muži a ženami jsou, mnohem lépe než biologický determinismus vysvětlují teorie, které vychází z tzv. sociálního konstruktivismu (Pavlík, 2007). Ten nesouhlasí s tím, že ženami a muži se rodíme, ale je přesvědčen, že se jimi stáváme skrze proces socializace. Již od narození se učíme dívat se na lidi kolem sebe, jako na muže a na ženy a v souladu s genderovým řádem panujícím v dané společnosti je s námi zacházeno jinak jako s děvčaty a jinak jako s chlapci. Ze sociálního konstruktivismu ve své práci vycházím a více o pohledu konstruktivismu na proces formování maskulinní identity představím v kapitole věnované maskulinitě.

Lze shrnout, že gender je sociálním konstruktem a představy o tom, jak má vypadat správný „muž“ a „žena“ se liší v závislosti na dané společnosti, prostředí. V následující podkapitole bych ráda popsala jakou roli v utváření našich představ o femininitě a maskulinitě hrají genderové stereotypy.

1. 1. 3. Genderové stereotypy

Dle Renzetti a Curran (2005) jsou genderové stereotypy: „zjednodušující popisy toho, jak má vypadat maskulinní muž a femininní žena. Jsou univerzálně platné, neboť se předpokládá, že charakteristiky tvořící genderové stereotypy sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví“ (s. 20-21). Bem (1993) hovoří v souvislosti s genderovými stereotypy o „sebenaplnujícím se proroctví“. To funguje tak, že pokud cítíme, že se od nás očekává abychom se chovali určitým způsobem, opravdu se tak budeme chovat, a tím tento předpoklad „naplníme“. Malý chlapec tak například při své hře na základě těchto očekávání raději sáhne po autíčku, místo po panence a genderový stereotyp se tak jen posílí. Stereotypy také fungují jako „zjednodušující princip při socializaci a uvědomování si své sounáležitosti s určitou skupinou a při přijetí své vlastní genderové role.“ (Kaněčková, 2012, s. 278).

V tabulkách č. 1 a 2. níže jsou prezentována genderově stereotypní přídavná jména, která byla shledána v celkem 25 kulturách jako charakteristiky, považované za buď typicky maskulinní, nebo femininní (Gallian, 1990).

Tabulka 1. Přídavná jména spojovaná s ženami. (Zdroj: Gallian, 1990, s.155.; dle Bem, 1974; překlad vlastní)

Afektovaná	Pošetilá	Nesmělá
Láskyplná	Shovívavá	Dobrosrdečná
Vděčná	Frivolní	Sofistikovaná
Opatrná	Malicherná	Submisivní
Nestálá	Něžná	Ovlivnitelná
Okouzlující	Nápaditá	Upovídána
Nespokojená	Laskavá	Plachá
Zmatená	Mírná	Urážlivá
Zvědaá	Skromná	Nectížádstivá
Závislá	Nervózní	Chápavá
Zasněná	Trpělivá	Neinteligentní
Emocionální	Příjemná	Proměnlivá
Podrážděná	Pruderní	Vřelá
Hledající chyby	Sebelítostná	Slabá
Bojácná	Citlivá	Strachující se
Přelétavá	Sexy	

Tabulka č. 2. Přídavná jména spojovaná s muži. (Zdroj: Gallian, 1990, s.155.; dle Bem, 1974; překlad vlastní)

Aktivní	Zábavný	Realistický
Dobrodružný	Netečný	Lehkomyslný
Agresivní	Individualistický	Vynalézavý
Arogantní	Iniciativní	Přísný
Autokratický	Podílející se	Statný
Rozkazovačný	Výrazný	Vážný
Schopný	Důvtipný	Bystrý
Domýšlivý	Lenivý	Machr
Sebevědomý	Hlasitý	Vyrovnaný
Odvážný	Odporný	Příkrý
Krutý	Neústupný	Skoupý
Cynický	Prospěchářský	Netečný
Odhodlaný	Požitkářský	Tvrdý
Výtržnický	Precizní	Nepřátelský
Iniciativní	Pokrokový	Bezohledný
Chamtivý	Racionální	Duchaplný
Nemilosrdný		

Rozdíly mezi ženami a muži bývají často považovány za neměnné, jelikož ve společnosti stále přetrvává esencialistická představa přirozenosti a biologické determinovanosti těchto rozdílů. Genderové stereotypy se utvářejí na základě těchto představ a obklopují na každém kroku.

2. 1. 4. Genderová nerovnost

Ještě předtím než ukážu konkrétní příklady toho, jak se v naší společnosti muži učí být „muži“ zastavila bych se ráda se nad otázkou, proč je vlastně důležité se genderem zabývat. Diverzita, kterou přináší to, že se muži a ženy liší sama o sobě není nijak negativní, nicméně problém se nám ukazuje, jestliže si uvědomíme, že paralelně s touto rozdílností zde existuje i nerovné, nevyvážené postavení mužů a žen.

Kimmel (2000) toto shrnuje do pojmů genderová rozdílnost a genderová dominance. Genderovou rozdílností se rozumí fakt, že v každé nám známé společnosti jsou lidé děleni převážně do dvou (existuje jich ale více) genderových kategorií na ženy a muže, přičemž příslušnost k dané kategorii determinuje jejich práva, povinnosti a možnosti (Pavlík, 2007). Pojem genderová dominance zase shrnuje skutečnosti, že ve všech společnostech je postavení žen a mužů nerovné, přičemž jsou to

muži, kdo zpravidla disponuje větší mocí, majetkem a postavením. V našem prostředí lze například poukázat na převážně vyšší platy mužů, vyšší podíl mužů ve vysokých funkcích a v politice či to, že muži jsou zpravidla považováni za „hlavu rodiny“, nebo jsou to hlavně muži, kdo se podílí na domácím násilí.

Genderová perspektiva, která na tuto nerovnost postavení žen a mužů v naší společnosti upozorňuje, však jak si ukážeme, nepřivádí pozornost jen ke znevýhodnění žen, ale stejnou měrou upozorňuje i na znevýhodnění mužů. Muži, kteří nedostávají předstávám, které se v naší kultuře vážou k maskulinitě – například ti kteří upřednostňují péči o děti a o domácnost před kariérou – mohou čelit znevýhodnění stejně tak (Pavlík, 2007).

Je nutné si uvědomit, že gender je spolu s rasou, věkem a společenskou třídou jedním z nejsilnějších organizačních principů v naší společnosti a naše genderová příslušnost významně ovlivňuje naše životy. Koncept genderu je založen na vymezování se – hovoříme o „*protikladném vymezení maskulinity a femininity – maskulinní je to, co není femininní, a naopak*“ (Pavlík, 2007, s. 10). Jak se pokusím vysvětlit v následujících odstavcích, pro maskulinitu toto platí ještě víc, než pro femininitu.

2. 2. Maskulinita

Ve této kapitole se zaměřím na maskulinitu, jako na sociální konstrukt, který se v našem společenském a kulturním kontextu pojí s muži. Nejprve pojem maskulinity teoreticky vymezím a představím jak v naší společnosti konkrétně u mužů probíhá genderová socializace a to od narození až po dospívání, což čtenáři/čtenářce pomůže pochopit, jak se již od narození „muži učí být muži“. Jelikož má práce je zaměřena primárně na vztahy mezi otci a syny stručně představím, jaký vliv má na utváření genderové identity rodina.

Maskulinita je často chápána jako: „bezčasová esence přítomná v srdci každého muže – je chápána jako věc či kvalita, kterou muž buďto má, nebo nemá. Je to vrozená vlastnost daná biologickým mužstvím, kterou by každý muž měl viditelně manifestovat světu.“ (Dudová, 2008, s. 160). Sociologové a socioložky se od tohoto pojetí samozřejmě distancují, jelikož toto pojetí staví na základech biologického determinismu, totiž na představě, že „mužem“ se člověk rodí.

Kimmel (2000) chápe maskulinitu jako v čase a prostoru se měnící soubor významů, které si muži vytvářejí prostřednictvím vztahů mezi sebou a k jiným lidem (ženám). Maskulinita je chápána jako vytvářená kulturou, sociálně konstruovaná: „Znamená tedy jiné věci pro různé lidi v různých časech.“ (Kimmel, 1994, s. 120).

Zásadní pro pochopení sociální konstrukce maskulinity a femininity je, že jsou si vzájemně v opozici - „odlišné světy“ mužů a žen mohou existovat jen ve vzájemném protikladu. Socioložka Sandra Bem v rámci své teorie „optických skel“, kterými vysvětluje genderovou socializaci, hovoří o tzv. sklu genderové polarizace. Prostřednictvím této kultury a společností nastavené optiky vnímáme již od dětství muže a ženy jako dvě protikladné kategorie. Protože je na tuto polarizaci kladen velký důraz, již jako děti si představy o tom, co je maskulinní a co je femininní rychle zažijeme, hodnotíme dle toho chování ostatních a samy tyto představy dále reprodukovujeme (Renzetti a Curran, 2003). Šmídová (2002) popisuje genderovou identitu jako konstrukt, v rámci něhož prvky, které jsou považovány za ženské, předpokládají absenci těchto prvků v mužské sféře.

Zásadní přitom je, že maskulinita je založena hlavně na vymezování se vůči femininitě. Jak si ukážeme na příkladech, které vyplývají z četných výzkumů a studií na toto téma, chlapectví a stejně tak maskulinita je opravdu často definována tím, že není femininní. Když chlapcům říkáme „Nebud' baba!“, dáváme jim tím najevo, že bát se je pocit, který přísluší děvčatům nikoli chlapcům - je to projev slabosti a to je něco, čeho by se chlapci měli vyvarovat. „Být baba“ je v tomto případě charakteristika „slabšího“ pohlaví. Stejně tak například výrok „Házíš jako holka!“ s sebou nese sdělení, že děvčata hází hůř než chlapci (což je samo o sobě nemá reálný základ) a chlapci by se tohoto měli vyvarovat. Femininita je přitom založena na tom být femininní, nikoli primárně na vymezování se vůči maskulinitě (např. Adams, Coltrane, 2005).

Jak jsem nastínila výše, koncept maskulinity se mění nejen v závislosti na historickém a kulturním kontextu, ale existuje vedle sebe více maskulinit i v rámci každé společnosti, přičemž některé z nich: „pokojně kooexistují, jiné si navzájem ostře konkurují.“ (Dudová, 2008, s. 160). Jinými slovy, neexistuje jen jeden model, který by určoval, co to znamená být „mužem“, a proto se v sociologii často hovoří o „maskulinitách“ v množném čísle. Connel (1987) hovoří o tom, že v každé společnosti vedle sebe existuje více typů maskulinit zároveň, které jsou vytvářeny také v závislosti na věku, třídě, rase či regionu. Důležité přitom je, že různé typy maskulinit se vůči sobě vzájemně vymezují a v každé společnosti existuje jeden druh maskulinity, který je ostatním nadřazen a ostatní jsou s ním poměřovány. Tento typ maskulinity nazýváme hegemonickou maskulinitou.

2. 2. 1. Hegemonická maskulinita

Hegemonická maskulinita je v podstatě to, co si většina z nás představí když se řekne muž, případně mužství/maskulinita. Když se řekne muž, automaticky nám na mysli vytanou konkrétní vlastnosti a charakteristiky, které slouží jako jakési ideály se kterými se muži neustále poměřují či jsou s nimi poměřováni okolím.

Současné ideály maskulinity a femininity, které ve větší či menší míře, přetrvávají v naší společnosti již od 19. století, chápou muže jako angažující se primárně ve veřejné sféře – aktivní, dominantní, nezávislé, mocné, agresivní a heterosexuální. Ženy jsou podle těchto ideálů vnímány jako angažující se v soukromé sféře, jako „pasivní, slabé, závislé, bezmocné a pečující“ (Adams, Coltrane, 2005, s. 233). U těchto tzv. ideálů, se kterými se ztotožňuje hegemonická maskulinita si lze všimnout právě prvků polarizace i vymezování se vůči sobě.

Jak píše například Kimmel (2000) je hegemonická maskulinita obecně definována tak, že jejího ideálu může dosáhnout jen velmi malé procento mužů, což vede k tomu, že většinu mužů vystavuje pochybování a nejistotě o své vlastní mužnosti. Dudová (2008) v souladu s tímto hovoří o tom, že ideologie hegemonické maskulinity: „silně ovlivňuje životy mužů a mužské identity a má tak i zásadní dopad na životy žen, jelikož se většinou jedná o charakteristiky, které vylučují nebo minimálně nepodporují osobní péči a starost o druhé, emocionalitu, závislost na druhých a vztahovost, tedy vlastnosti nezbytné pro angažované a pečující rodičovství“ (s. 161).

2. 2. 3. Negativní stránky hegemonické maskulinity

Bačová s Matějovskou (2003, dle Burn a Badinter, 1999) uvádějí přehled nepříznivých důsledků maskulinních norem. Zmiňují například, že představa, že muž by měl v rámci svého zaměstnání dosáhnout patřičného statusu a respektu může ovlivňovat sebehodnocení muže i v rámci rodiny, zejména coby otce. Norma „fyzické tvrdosti“ zase může „přispívat k agresivnímu, násilnému a rizikovému chování: užívání steroidů, drog a alkoholu, k fyzickým zraněním, odmítání a tím nedostatku lékařské péče, bezstarostné a bezohledné jízdě, nezodpovědnému sexuálnímu chování.“ (s. 21). Maskulinita také chlapcům a mužům diktuje zdržovat se projevů emocí, přičemž jedinou sociálně akceptovatelnou

emocí je hněv. Projevy lásky jsou tolerovány mnohem méně než je tomu u žen, což vede k tomu, že muži mají méně blízkých vztahů než ženy. Následkem toho mohou být vztahy mužů se ženami ochuzené, protože se muži prostě nenaučili něžností a intimitě. Autorky také zmiňují normu antifemininity (což je vlastně genderová polarizace o které hovoří Bem). Tato norma je dle patrná zejména v souvislosti s projevováním emocí, která v takovém případě může mužům bránit vyjádřovat empatii, jemnost či soucit v situacích které to vyžadují, protože jsou tyto projevy považovány primárně za ženské. Dodržování této normy může ovlivňovat nejen vztahy ale například i spravedlivé dělení domácích prací a péči o děti, stejně jako může podporovat homofobii

Podobně vypovídá i Bourdieu (2000): „Výsada mužství je zároveň i past a platí se za ní neustálým, někdy až nesmyslným napětím a vypětím, k němuž každého muže nutí povinnost projevovat se za všech okolností jako muž.“ (s. 47).

Pokud se podíváme na genderové statistiky, které se týkají základních dat, jako je průměrná délka dožití, sebevražd či péče o zdraví, zjistíme, že co se týče rozdílů mezi muži a ženami, tyto statistiky se výrazně liší a to v jasný neprospěch mužů. Lze uvést jen několik čísel. Dle šetření Eurostatu (2016), v roce 2014 muži v ČR umírali v průměru o 6 let dříve než ženy.¹ Muži také dle šetření Českého statistického úřadu v roce 2015 tvoří více než 75 % v celkovém počtu **sebevražd**, přičemž se tato procenta a čísla od roku 1993 do roku 2015 nijak zásadně nezměnila.² Dle Renzetti a Curran (2005) mají muži až čtyřikrát větší sklon k alkoholismu než ženy, což potvrzuje i šetření české neziskové organizace Liga otevřených mužů, která uvádí, že až 16 % českých mužů je ohroženo závislostí na alkoholu a až 900 000 českých mužů pije alkohol téměř každý den³.

Je nasnadě, že výrazné rozdíly ve statistikách mezi muži a ženami nelze přisoudit přirozenosti, která se pojí s biologickým pohlavím, ale je nutné na ně nahlížet jako na důsledek rozdílného chování mužů a žen ke kterému dochází na základě budování rozdílných genderových identit. Jinými slovy ideály hegemonické maskulinity se neslučují s přílišnou péčí o své zdraví, s vyjadřováním emocí, nebo vyhledáním pomoci, což jsou vlastnosti a činnosti, které mohou předčasným úmrtím, alkoholismu či sebevraždám zabránit.

Kindlon a Thompson (2011) například popisují americký výzkum, který poukázal na korelaci víry v maskulinní ideologii s rizikovým chováním, který se zaměřil na chlapce ve věku 15-19 let a ptal

¹ <https://www.czso.cz/documents/10180/32853391/300002162206.pdf/e69880b0-de1d-4694-bd33-16754ee55fa2?version=1.1>

² <https://www.czso.cz/documents/10180/32853391/300002162224.pdf/d6f77fc6-7043-4747-8b10-8b406ccd66fe?version=1.1>

³ <http://suchejunior.cz/muzi-a-alkohol/>

se, do jaké míry chlapci souhlasí s tvrzeními že: „pro chlapa je nezbytné, aby ho ostatní uznávali; chlap ztratí respekt, když mluví o svých problémech; mladý muž by měl být fyzicky silný, i když není velký; manžel by neměl být nucen vykonávat domácí práce, aj.“ (s. 38). Z výsledků tohoto výzkumu bylo patrné, že čím více se respondenti ztotožňovali s těmito tvrzeními, tím větší byla jejich inklinace ke konzumaci alkoholu, kouření marihuany, provozování nechráněného sexu a propadání ve škole. Rasa, ani finanční rodinné zázemí ve výsledcích nehrály roli. Další statistická řešení provedená na mladistvých v USA, která zmiňují Kindlon a Thomposon (2011) ukazují, že: „95 % všech vražd způsobených mladistvými mají na svědomí právě chlapci. Jsou zodpovědní za téměř 9 z 10 porušení zákona v souvislosti s drogami, či alkoholem a sebevražda je třetí nejčastější příčinou smrti u dospívajících chlapců (na prvních dvou místech jsou nehody a zabití).“ (Kindlon a Thompson, 2011, s. 28).

Podobný výzkum uskutečnily na Slovensku v roce 2001 a 2002 Bačová s Matějovskou, kdy testovaly celkem 170 dívek a 177 chlapců ve věku 17-18 let. Vytvořily dotazníky, z nichž jeden typ vyplňovali chlapci i dívky a druhý typ pouze chlapci. Chlapci měli možnost vyjádřit v rámci pětibodové škály souhlas či nesouhlas s celkem 32 výroky, podobně jako v americkém výzkumu. Výsledky výzkumu ukázaly, že chlapci oproti děvčatům vykazovali větší inklinaci k tradičnímu pojetí maskulinity a ztotožňovali se s takovými výroky o kterých věděli, že jsou v naší společnosti spojovány s maskulinitou. Výzkum také ukázal, že ve vyplňování dotazníků dívky více usilovaly o zahrnutí vlastností jako je citlivost a upřímnosti do všeobecně vnímaných maskulinních charakteristik.

2.2.4. Jak se chlapci učí být muži

V předešlých kapitolách jsem stručně nastínila, že mužem se jedinec automaticky nerodí, nýbrž se jím stává zejména prostřednictvím interakcí s ostatními lidmi. Maskulinita, jak se říká souboru charakteristik a vlastností které se k mužství pojí, je sociálním konstruktem a mění se v závislosti na čase, kultuře a sociální skupině. Maskulinita existuje zejména ve vymezení se vůči „protikladné“ femininitě, což je patrné u „ideální“ formy mužství se kterou se ostatní muži poměřují, kterou je hegemonická maskulinita. Ta většinou využívá zjednodušujících genderových stereotypů, které rozdíl mezi muži a ženy prohlubují, ne vždy ku prospěchu mužů.

V následujících podkapitolách bych ráda představila jak rozdílně k chlapcům již od narození okolí přistupuje a komunikuje. Proces, prostřednictvím kterého se chlapci „učí být muži“ (stejně jako se dívky „učí být ženami“) v rámci dané společnosti, se nazývá genderová socializace.

2. 2. 5. Genderová socializace

Socializace je proces, v rámci něhož lidé vstřebávají a učí se hodnoty a normy společnosti, či sociální skupiny, ve které žijí, tak aby se do ní mohli začlenit a fungovat v ní. Dnes již víme, že se jedná o celoživotní proces, který začíná v dětství, ale trvá v podstatě po celý život a umožňuje nám tak stát se součástí rozličných sociálních skupin.

Součástí tohoto procesu je i genderová socializace, která nás učí genderovým pravidlům a normám dané společnosti, typicky rozdělené na maskulinní a femininní (Renzetti a Curran, 2001). Kimmel (2000) upozorňuje, že skutečnost, že gender je sociální konstrukt neznámá, že jsme jedinci, kteří nenesou zodpovědnost za své činy a vše lze svést na sociální vlivy: „Když říkáme, že genderová identita je sociální konstrukt, máme na mysli, že naše identity jsou pohyblivými soubory významů a chování, které konstruuje na základě hodnot, obrazů a představ, které nacházíme ve světě okolo nás.“ (s. 87) Jinými slovy, to že se stáváme „mužem“ a „ženou“ je stejně tak dobrovolné, jako „vynucované“ společnosti. Na utváření genderové identity má vliv například škola, vrstevníci či média, nicméně hlavní institucí ve které se s genderovou socializací většina lidí setkává bezprostředně po narození je rodina.

V následujících podkapitolách představím jednotlivé fáze vývoje, ve kterých si muži osvojují maskulinní identitu a to zejména v rámci rodinných vztahů, od narození až po dospívání.

2. 2. 5. 1. Než se chlapec narodí

Dohady o předpokládaných vlastnostech potomka, založené na stereotypním pojetí femininity a maskulinity, začínají zpravidla ještě před narozením dítěte. Často dochází k diskuzím mezi rodiči, založeným třeba jen na pozorovatelné aktivitě dítěte v děloze. Z úst nastávajících rodičů můžeme slyšet například: „Ten hodně kope, to bude kluk“, nebo „Ta je klidná, to bude holčička“. V historických obdobích a zvláště ve společnostech, které jsou silně patriarchální, se dokonce setkáváme se silnou preferencí mužských potomků, které v extrémních případech přerůstá do infanticidy dívek. Děje se tak proto, že v silně patriarchálních společnostech se muži na rozdíl od dívek těší převážně privilegovanému postavení a moci (Adams, Coltrane, 2005).

V našem kontextu však tento příklad může hezky ilustrovat fakt, že se stereotypními pojetími maskulinity (stejně jako femininity) se jako děti setkáváme ještě dříve, než se vůbec narodíme.

2. 2. 5.2. Socializace chlapců v batolecím období

I v prvním roce života je patrná řada rozdílů v komunikaci rodičů s dítětem v závislosti na tom, zda jedná s chlapcem, nebo s děvčetem. Ač tak většina rodičů činí nevědomě, ve způsobu, jakým na své děti reagují, jsou zakořeněny tradiční představy o maskulinitě či femininitě, které mají na děti velký vliv.

Renzetti a Curran (2003) uvádějí výzkum, který ukázal, že rodiče mají tendence popisovat čerstvě narozená miminka pomocí genderových stereotypů, ačkoli tak malé děti ještě nejeví žádné známky rozdílů, co se týče vzhledu či chování. Malí chlapci tak byli rodiči popisováni jako „velcí, pohybliví, vážného vzezření a s velkýma rukama“ (Renzetti a Curran, 2003, s. 108). Tento výzkum názorně ilustruje, že gender je velmi důležitým organizačním principem celé společnosti. Pro rodiče v tomto výzkumu bylo pohlaví jejich dětí tak zásadním právě proto, že na základ biologického pohlaví

mohli „napasovat“ řadu genderových představ, které jim daly návod, jak se k dítěti chovat, jak s ním komunikovat.

Jistě si mnoho z nás velmi dobře vybaví situaci, kdy dospělý člověk chová malého chlapce a směrem k čerstvým rodičům pronáší (byť dobře míněné) poznámky, že jejich potomek má „dlouhé a silné nohy, z toho bude určitě bude velký fotbalista/atlet“, nebo „má velké břicho, haha, z toho bude starosta“. Přitom pokud podobně dlouhé a silné nohy má novorozené děvče, spíše daný člověk, který uvažuje v souladu se stereotypními představami prohodí, že za děvčiny dlouhými nohami se „budou chlapi otáčet“ a mohutné břicho děvčátka jen málokdo okomentuje slovy „z té určitě vyroste starostka“.

2. 2. 1. 3. Chlapecké oblečení a hračky

Další významnou úlohu v genderové socializaci hraje oblékání, přestože se nezasvěcenému může zdát, že se nejedná o nijak důležitou věc. Jak můžeme pozorovat, chlapi jsou obvykle oblékáni v barvách, jako je modrá či zelená a do oblečení, které je pohodlné a zpravidla chlapcům nijak nebrání ve větší fyzické aktivitě: „Vlastnostmi svého oblečení je dítě povzbuzováno k určitému typu aktivit a od jiných odrazováno.“ (s. 110, Renzetti a Curran, 2003). Oblékání má přitom přímý vliv na možnosti chlapců co se týče jejich chování, jelikož jim jejich oblečení zpravidla nebrání ve větší fyzické aktivitě a pohybu a tmavší oblečení navíc není tak jednoduché umazat. Výhoda oblékání chlapců se nám vyjeví jasněji, když si představím oblečení do kterého jsou zpravidla oblékány dívky. Totiž do šatů, sukni a zpravidla světlejších barev, což je nutí k větší pasivitě a klidu. Dívčí oblečení se většinou jednodušeji umaže, nutí dívky sedět způsobně, apod.

Děti se také již od malička učí poznávat svět a „nacvičovat si rozličné role a situace prostřednictvím her a_hraček, které jsou často doprovodným nástrojem. Přibližně v prvním roce života začíná být patrná preference chlapců hrát si s hračkami, které jsou považované za typické pro jejich gender. Zatímco děvčata si hrají většinou s „dívčími hračkami“ jako jsou panenky, kuchyňky a projevuje se u nich obliba v oblékání a krášení (Janošová, 2008), chlapi si vybírají hračky, které jsou obecně považovány za „chlapecké“ a potvrzují všeobecně přijímanou stereotypní představu o mužských rolích, zájmech a vlastnostech. Mezi hračky, které preferují chlapi patří auta, bagry, stavebnice, zbraně a figurky superhrdinů (zpravidla mužského genderu). Hračky pro chlapce podporují „zvědavost, vynalézavost, manipulační a konstrukční dovednosti, soutěživost a agresivitu“ (s. 96). Je nasnadě, že na základě rané genderové diverzifikace hraček se u chlapců následně rozvíjí odlišné schopnosti a dovednosti., než u dívek (Renzetti a Curran, 2003).

Mnoho rodičů vypovídá, že jejich děti samy genderově stereotypní hračky upřednostňují a rodiče toto snadno připisují na vrub přirozenosti (vzpomeňme si na rozšířenou představu o biologickém determinismu). Z výzkumů skutečně vyplývá (např. Janošová, 2008), že děti již přibližně od jednoho roku preferují hračky, které jsou v souladu s dominantní představou o maskulinitě či

femininitě, což snadno může působit dojmem, že to vyplývá z jakési „vrozené podstaty“. Nutno však vzít na vědomí, že hračky dětem již od narození vybírají právě rodiče, jelikož v tu dobu dítě ještě samo nemá schopnost se samostatně rozhodovat. Postupem času dítě schopnost rozhodovat se získá, ale to už v sobě má ustálené představy o tom, jaké hračky jsou „klučičí“ a jaké „holčičí“, které jsou většinou v souladu s genderovými stereotypy (Renzetti a Curran, 2003). Hračky jsou přitom velmi důležitým nástrojem, prostřednictvím něhož se chlapci učí „jak vypadá mužský svět“.

Dalším velice významným činitelem, prostřednictvím kterého jsou produkovány a upevňovány genderové identity jsou dětské hry. Janošová (2008) popisuje, že ve chlapeckých hrách je už po prvním roce patrná větší míra agresivity a více her zaměřených na pohyb a soupeření. Zajímavé také je, že během druhého a třetího roku se hry dívek a chlapců liší čím dál tím více, přičemž chlapci si chlapecké hračky oblíbí velice rychle a jejich preference je stále více znatelná, přičemž u dívek se tato přízeň k „dívčím“ hrám a hračkám vytváří pozvolněji (Janošová, 2008).

Vysvětlením rozdílných preferencí hraček a her chlapců a děvčat mohou být také reakce dospělých na hru dítěte. Kolem jednoho roku věku, kdy se začínají hry chlapců a děvčat zřetelně odlišovat, je totiž zjištěna podpora rodičů směrem k dítěti, pokud si hraje s hračkami odpovídajícími jejich genderu. Může se tak stát nevědomě a nenápadně například tím, že rodič nejeví žádné nadšení, když si jeho dítě hraje s „nevhodnou“ hračkou (Renzetti a Curran, 2003).

Rodiče jsou také restriktivnější, pokud si chlapec hraje s dívčí hračkou, než když si dívka hraje s hračkou chlapeckou. (Zde si můžeme vzpomenout na genderovou polarizaci a vymezování se maskulinity vůči femininitě!) Janošová (2008) se domnívá, že tomu tak může být proto, že mužská role je společností více ceněná, než ta ženská a na muže, resp. chlapce je proto vyvíjen větší tlak, aby této odpovídající roli dostál.

Snaha chovat se „správně“ v souladu s dominantní představou o genderu se tedy projevuje dříve u chlapců, než u dívek. Chlapci se mnohem dříve snaží vyvarovat projevům, které by mohly být považovány za ženské, tedy nemužské. Snaha vyvarovat se fňukání, pláči, mazlení se, hraní si s panenkami.

2. 2. 6. Interakce mezi rodičem a dítětem

Na začátku této podkapitoly považuji za důležité shrnout, co jsem dosud představila. Mužem (stejně tak jako ženou) se jedinec nerodí ale stává se jím skrze proces socializace. Rodina přitom tvoří důležitý sociální rámec, ve kterém se chlapci učí „být muži“ a ve kterém je ustavena a reprodukována genderová nerovnost o které jsem hovořila v úvodu.

Výzkumů, které se zabývaly interakcemi mezi rodiči a dětmi z generové perspektivy je mnoho. Již během kojeneckého období si lze všimnout rozdílu, jakýmžak rodiče a ostatní dospělí s dítětem interagují. V prvním půl roce až do dvou let dítěte například matky mají tendenci věnovat více očního

kontaktem dítčím a více s nimi mluvit, než s chlapci, rychleji také reagují na jejich pláč. Chlapcům se zase v prvním půl roce dostává více doteků, chování a polibků, což se ovšem po šest měsících obrací (Kimmel, 2000). Další výzkumy také odhalily, že rodiče hovoří o emocích více s dcerami, než se syny: „S dcerami také mluví více o smutku a s chlapci o hněvu.“ (Renzetti a Curran, 2003, s. 112). V neposlední je zjištěno, že rodiče mají ve zvyku hrát si s malými syny: „drsnějším, fyzicky náročnějším způsobem, než s malými dcerami“ (s. 112). Výsledky těchto výzkumů nám opět potvrzují, že v komunikaci rodičů, v závislosti na tom, zda komunikují se syny, nebo s dcerami existují velké rozdíly.

Mnoho rodičů si jistě ani neuvědomuje, že ke svému dítěti přistupuje genderově stereotypně, nicméně pokud si všimnou drobných detailů jistě se tato tendence odhalí. Renzetti a Curran (2003) citují výzkum, ve kterém byla zkoumána komunikace mezi rodiči a dětmi, do něhož byly zapojeny i matky, které se od tradičních genderových stereotypů distancovaly. Výsledky výzkumu ukázaly, že ačkoli rozdíly v komunikaci nebyly tak velké, přesto zcela nechyběly. Takováto zjištění nám připomínají, že přestože si to neuvědomujeme, genderové stereotypy jsou tak samozřejmou součástí naší kultury, že se v souladu s nimi chováme, aniž bychom řeba chtěli.

2. 3. OTCOVSTVÍ

Za důležité považuji nejprve stručně vymezit funkci rodiny a otcovství. Představím také historický vývoj pojetí otcovství v našem kontextu a následně se podívám na to, jak se specifickým vztahů mezi otci a syny věnuje odborná literatura.

V přechodících kapitolách jsem představila, že gender je silným organizačním principem každé společnosti a to, zda jsme klasifikováni jako muži nebo ženy, do velké míry přednastavuje naše každodenní prožívání, chování, to co studujeme, kde jsme zaměstnáni a například i jak se oblékáme. Naše role, coby žen a mužů jsou ovlivňovány stereotypními představami o maskulinitě a femininitě, které staví na biologickém determinismu.

Stejně jako v naší společnosti existují ustálené představy o tom jak má vypadat ideální „muž“ a „žena“, přetrvávají ruku v ruce s tím i ustálené představy o tom, jak má vypadat ideální matka a ideální otec. Role matky v rodině je většinou stále spojována s péčí o domácnost a péčí a výchovou dětí, zatímco úlohou otce je zejména zabezpečit rodinu finančně, případně se podílet na organizaci víkendových aktivit s dětmi (Sedláček a Plesková, 2008).

V následující kapitole nejprve představím jaké mýty byly a stále jsou s otcovstvím spjaty. Dále stručně představím, jak se měnila role otce v historii a vymezím pojem tzv. nového či aktivního otcovství. V poslední podkapitole se budu zabývat některými ze specifických vztahů mezi otci a syny.

2. 3. 1. Mýty o otcovství

V souladu s genderově stereotypními představami oplývají jednotlivci v naší společnosti i řadou představ o tom, co se váže a neváže k roli otce. Jedním z nich je i mýtus, že mateřství má větší hodnotu než otcovství. Tato představa se rozšířila zejména na základě poznatků z oblasti vývojové psychologie, která poukazovala na „přirozenost“ vztahu mezi matkou a dítětem. Pouto mezi matkou a dítětem bylo považováno za silnější, než pouto mezi otcem a dítětem mimo jiné proto, že mezi matkou a potomkem existovala přímá prenatální vazba (matka jej nosila 9 měsíců v břiše) a silné pouto mezi nimi bylo považováno za „logické pokračování“ tohoto spojení. Skutečnost, že stejně blízkou vazbu s dítětem si může vytvořit i adoptivní matka či otec, jak dokazuje množství výzkumů, nebyla brána (a možná stále není) brána v potaz (Sedláček, 2008).

Někdy se v souvislosti s mateřstvím hovoří také o jakémsi „mateřském instinktu“ či o „přirozené intuici“, kterou matky oplývají. Výzkumy však dokazují, že se však jedná o další z mýtů a tento iluze je spíše vytvářena tím, že jsou ženy už od malička vedeny k pečovatelským dovednostem. Naopak se nezdá, že můžeme setkat s tím, že zejména prvorodičky jsou si často se svých krocích nejisté a péči o dítě se učí jakoby „za pochodu“. Výzkumy navíc ukazují, že pokud je to otec, kdo je na rodičovské dovolené a je tak primárním pečovatelem dítěte, je kompetentní stejně jako matka, tj. zvládá všechny praktické úkony a opečovává dítě stejně kvalitně (Sedláček, 2008).

Často se také můžeme setkat s argumenty, které poukazují na přirozenost a mají ospravedlňovat tradiční rozdělení rolí v rodině. Lidé mohou poukazovat na to, že o děti se starají hlavně matky odjakživa, ve všech kulturách a i ve zvířecí říši. Toto tvrzení však není tak jednonačné, jelikož zjištění z oblasti antropologie i biologie nám ukazují, že existují kultury a zvířecí druhy, u nichž je pečovatelské otcovství zcela běžné (Sedláček, 2008). Toto tvrzení je tvrzením strukturálního funkcionalismu a jeho vyvrácení se budu věnovat v části následující podkapitoly.

2. 3. 2. Otcovství v historii

Jak jsem již konstatovala, rodina jakožto první socializační instituce, má na formování maskuliní identity zásadní vliv. Na chlapce již od dětství působí nejen rodiče jako jednotliví socializační činitelé, ale i například rozdělení jejich rolí a činností uvnitř rodiny, které je úzce spjato s vytvářením generové identity.

Význam otce a jeho postavení v rodině se ruku v ruce s maskulinitami vyvíjely spolu s historickými, kulturními a socioekonomickými proměnami společnosti. Vzhledem k rozsahu této práce mohu tyto proměny představit jen ve stručnosti, přičemž ve svém přehledu vycházím především ze shrnutí Chmelařové (2008).

2. 3. 2. 1. Od antiky až po 70. léta 20. století

V antickém Řecku a Římě, na jejichž tradici později navázala i tradice křesťanská, měl otec nad svými dětmi v zásadě neomezenou moc. Otec rozhodoval téměř o všem, co se dětí i manželky týkalo, což ho zároveň zavazovalo k tomu se o ně starat a finančně je zabezpečit (Chmelařová, 2008).

Výhradní autorita otce zůstala v Evropě nezpochybněná až do konce 18. století. Do té doby byl převážně platný model, v němž rodina fungovala zejména jako ekonomická jednotka: muž, žena i děti spolu žili na svém hospodářství či v obchodě, kde společně pracovali a bydleli. Otec stále platil za hlavu rodiny. V celém tomoto dlouhém období před průmyslovou revolucí byl otec zodpovědný za chod domácnosti a také za výchovu dítěte. Zejména u starších dětí otec dbal na morální a náboženské poučení svých dětí a byl tím, kdo připravoval své děti na svět, který je čekal mimo domov. Této role se nemohly zhostit matky, jelikož ty byly od společnosti jako takové spíše izolovány: „Tento důraz na otcovskou roli byl opřen především o přesvědčení o racionalitě muže, jeho schopnosti kontrolovat své emoce, a také o to, že právě on je pro dítě reprezentantem kultury. Byl naprosto nadřazen matce ve věcech vedení dítěte.“ (Chmelařová, 2008, s. 27).

Spolu s průmyslovou revolucí však došlo v rodině k zásadním změnám. Začalo docházet k striktnímu oddělení pracovního a domácího prostředí: otec začal pracovat mimo domov a péče o děti a domácnost se přesunula na matku: „Rodina tak dostává zcela nový charakter. Z otce se stává vzdálená osoba, o jejíž práci děti téměř nic neví. Domácí sféra začíná být doménou matky, včetně výchovy a

péče o děti. Zodpovědnost za děti přechází postupně na matku." (Chmelařová, 2008, s. 27). Svět se tak rozdělil na dvě sféry: sféru domácí, které dominuje žena a sféru pracovní, ve které dominuje muž.

Dá se říci, že za obecně platný byl považován strukturálně funkcionalistický model rodiny. V izolované nukleární rodině (tedy rodině, ve které spolu žijí otec, matka a děti) si dvojice dospělých mezi sebou dělí dvě v zásadě odlišné role: roli expresivní a instrumentální. Role instrumentální spočívá v moci rozhodovat a vést rodinu a vykonává ji nejčastěji muž, jakožto ten kdo rodinu ekonomicky zajišťuje. Role expresivní obnáší zodpovědnost za domácí práce, péči o děti zajištění emočního zázemí rodiny.

Renzetti a Curran (2003) tento strukturálně funkcionalistický model kritizují, stejně jako biologický determinismus z kterého vychází a který jsme si představili v první kapitole. Také Kaněčková (2002) tento rodinný model nazývá komplementárním a upozorňuje, že se jedná o model založený na genderových stereotypch.

Důsledkem oddělení domácí a pracovní sféry a vzniku odlišných rolí matky a otce bylo i to, že se otec přestal podílet na výchově a takřka s dětmi ztratil kontakt. Místo toho muži začali hledat realizaci a smysl naplnění své maskulinní identity v pracovní a veřejné sféře, namísto sféry rodinné, která přestala být s maskulinitou tak zásadně spojována.

Fafejta (2012) píše, že když se podíváme na úlohu a roli otce v historii modernity zblízka, zjistíme, že otec představoval hlavně morální autoritu, reprezentanta rodiny ve veřejné sféře, mužský rolový model dětem a živitele rodiny. Zároveň byl však rodině jaksi vzdálený a byl stále spíše součástí „vnějšího světa“ a takřka vyloučen z emocionálního života rodiny. Do výchovy dítěte se zapojoval zejména v pozdějším věku dětí a v období dospívání, kdy už však děti měly vybudovány mnohem pevnější citovou vazbu k matce.

Dalo by se říci, že od začátku průmyslové revoluce až do současnosti tedy přetrvává představa, že péči o děti se věnují výhradně ženy, zatímco muž se realizuje mimo domov a do výchovy zasahuje hlavně v případech, kdy je třeba „obnovit disciplínu u neposlušného dítěte, nebo zasvětit dítě mužského pohlaví do mužských aktivit.“ (Chmelařová, 2008, s. 28). Populární psychoanalytická teorie navíc kladla velký důraz na vztah matky a dítěte a dala za vznik tzv. kultu mateřství, který jsem představila, když jsem se věnovala mýtům o otcovství. Vztah mezi matkou a dítětem byl, a do jisté míry je i dnes, považován za nenahraditelný, instinktivní, „přirozený“ a význam otce byl a stále je podceňován.

Představa, že postava matky je pro zdravý vývoj jedince důležitější, než postava otce přetrvává v naší společnosti dodnes. Tyto názory jsou však již vyvráceny množstvím výzkumů, které dokazují, že otec je schopen poskytnout dítěti stejnou péči a lásku jako matka. Výzkumy zjistily, že pro zdravý vývoj dítěte je důležité, aby se dítěti někdo věnoval, nicméně zda se jedná o muže, ženu či biologického rodiče, nebo adoptivního, není až tak důležité (Chmelařová, 2008).

2. 3. 2. 2. Zlom v pojetí otcovství v 70. letech 20. století

Zásadní zlom v pojetí otcovství dle Chmelařové (2008) nastal v 70. letech 20. století, kdy byla znovu zkoumána role otců a jejich vliv na vývoj dětí. Otcové, kteří se po průmyslové revoluci svým dětem a rodinné sféře vzdálili se začali pomalu vracet do rodinných společenství (Chmelařová, 2008).

Potřebu přehodnotit povahu a roli otcovství tehdy ovlivnily sociálně-ekonomické změny, které zapříčinily vstup většího počtu žen do pracovního procesu. Ženy začaly hromadně vstupovat do placených zaměstnání a rodičovská aktivita mužů začala být přehodnocována. Otcové, kteří se v minulosti v důsledku průmyslové revoluce svým dětem vzdálili, se tak pomalu začínají do rodinného společenství zase vracet. Objevuje se „nový otec“ a začíná se prosazovat názor, že podíl otce na výchově a péči o dítě a jejich vzájemná blízkost je důležitá pro vývoj dítěte i pro otce samotné (Chmelařová, 2008). Je možná polemika, do jaké míry je tato teorie shodná s praxí či do jaké míry toto bylo zapříčiněno socialistickým uspořádáním našeho státu z něj plynoucích omezení ostatního než rodinného využití.

Fafejta (2012) píše: „nároky na otce se v tento moment začaly zvyšovat, neboť z něj stále nikdo nesejmul povinnost být živitelem (ve srovnání s matkou má stále nést hlavní díl finanční zodpovědnost za obživu rodiny).“ (s. 244). Mnozí odborníci a odbornice se domnívají, že v důsledku těchto změn a nároků na otce se mužství a otcovství nachází v krizi, jelikož není úplně jasné, co od otců naše společnost očekává. Zažité stereotypní představy o maskulinitě se s rolí otce stále většinou příliš neslučují (Chmelařová, 2008).

2. 3. 2. 4. Nové - aktivní – pečovatelské – moderní otcovství

Tzv. noví či aktivní otcové se liší od těch tradičních tím, že se „angažují v péči o své děti a navazují s nimi emocionální vztahy již od útlého miminkovského věku. Tito otcové disponují vlastnostmi, které jsou v naší kultuře jinak vyhrazeny matkám,...“ (Sedláček a Plesková, 2008, s. 50).

Nedá se říci, že aktivní otcovství je model, který v západních společnostech převládá, ale určitě je možné tvrdit, že se jedná o model, který se začíná stále ve větší míře objevovat a který pracuje s vědeckými poznatky, na základě kterých je současný model otcovství nutno přehodnotit.

Ideál „nového otce“ se od toho „tradičního“ liší zejména tím, že svou maskulinitu již nezakládá na tom, že by ji striktně vymezoval vůči femininitě a přijímá pečovatelskou roli, které v tradičním rozdělení přísluší ženě (Chmelařová, 2008). Aktivní otcovství je v teorii také často spjato s participací na domácích pracích a dalších činnostech, které jsou s rodinou spojeny. Obecně se jedná většinou o muže, kteří jsou vstřícní k feminismům a tolerantní k homosexualitě (Šmídová, 2008). Toto však lze považovat pouze za ideály, které se snaží prosazovat rovnost pohlaví ve všech aspektech rodinné sféry. V praxi se může jednat o model, kdy otec pečuje o dítě, ale neparticipuje tak aktivně na domácích pracích, nebo naopak.

Někteří autoři a autorky upozorňují, že proměna otcovství směrem k větší participaci otců na péči o děti je ve srovnání s emancipací žen a jejich vstupu na trh práce (tedy do mužského světa) výrazně pomalejší (Šmídová, 2008). Holter (dle Šmídové, 2008) hovoří o tom, že pomalost této změny může být dána například tlakem společenských norem a okolí, ale i legislativou a sociální politikou.

Šmídová (2008) k tomu také píše, že i když žena na svého manžela žádné takové nároky nemá, muž přesto může předpokládat, že od něj chování odpovídající instrumentální roli očekává, a proto se chová v souladu s ní, což možnou změnu ve prospěch větší části otce v péči o děti jenom zpomaluje.

2. 3. 1. Proč je otec důležitý

Kindlon a Thompson (2011) píší, že zapojení otce do péče o dítě již bezprostředně po narození je velmi důležité. Pokud je otec přítomen u porodu, mění plínky či kdítěti v noci vstane, když pláče, je to pro něj příležitostí vytvořit si k dítěti blízký vztah. Pokud se tak neděje, otec velmi lehce nabyde dojmu, že ho v péči o dítě není potřeba a ujímá se spíše role „živitele rodiny“. To jen posiluje pochyby otce o jeho úloze a může jen prohlubovat emocionální distanci mezi ním a ostatními členy rodiny.

Také Maříková (2007) píše, že péče otce o dítě se vždy promítne do vztahu otec - dítě. „Mezi otcem a dítětem je zpravidla volnější vazba, než mezi matkou a dítětem a toto obvyklé schéma zpravidla koresponduje s tradičním rodinným uspořádáním– s distancí otce-živitele a blízkostí matky–pečovatelky.“ (Maříková, 2007, s. 58). Obecně se dá říci, že pokud otec o dítě pečuje, je schopen vytvořit si pevnější vazbu k dítěti a naopak.

Kindlon a Thompson (2011) uvádí, že přítomnost otce na výchově dítěte vede k tomu, že děti bývají chytřejší, psychicky zdravější, daří se jim lépe ve škole a jsou úspěšnější ve shánění práce. Je také dokázáno, že děti, jejichž otcové jim byli emočně blízko a podíleli se na výchově, měli lepší výsledky ve škole a menší sklony k delikvenci. Je zajímavé, že vliv angažovanosti matek se nedokázal, jelikož angažovanost matek se tolik neliší. Proto když se na výchově dětí podílí i otec, může to být vždy jen velkým plusem (Kindlon a Thomspson, 2011).

2. 3. 4. Specifika vztahů mezi otci a syny

2. 3. 4. 1. Podpora otců v genderově stereotypním chování synů

Výzkumy ukazují, že otcové více než matky komunikují s dětmi na základě genderových stereotypů, zvláště pak se syny (Renzetti a Curran, 2003). Ačkoli genderu rodiče „učí“ jak dcery, tak syny, ukázali jsme si, že chlapci jsou podporováni chovat se v souladu s maskulinními ideály více, než jsou dívky podporovány ve femininním chování (Adams a Coltrane, 2005). Jinými slovy, pokud dívka vykazuje chování, které se primárně očekává od chlapce, je to společností přijímáno lépe, než když chlapec vykazuje chování, které je „typické“ pro dívky.

Otcové také dbají na vytyčování a dodržování genderových hranic zejména u synů více než matky, přičemž tento důraz na vymezení se vůči femininitě, se může projevovat například snižováním hodnot žen a gayů (Connel, 1995; Kimmel a Messer, 1998 dle Adams a Coltrane, 2005). V souladu s tímto, výzkumy naznačují, že s každým přibývajícím rokem se otcové ke svým synům chovají drsněji, iniciují méně fyzického kontaktu, mají tendence je opravovat a jejich interakce nabývají soutěživého charakteru (např. Kindlon a Thompson, 2011).

2. 3. 4. 2. Otec jako vzor a autorita

Autoři Kindlon a Thompson (2011) uvádějí, že „obraz emocionálního života chlapců dnešní doby“ (s. 41) můžeme nalézt již v biblickém příběhu Kaina a Ábela v knize Genesis. Bratři Kain a Ábel v tomto příběhu chtějí potěšit Hospodina (svého otce) vykonáním oběti. Ábelovu oběť Hospodin patřičně ocení, zatímco Kainově oběti nevěnuje žádnou pozornost. Kain se cítí ponížen a cítí nespravedlnost a v Bibli se píše, že „zesinal ve tváři“ – avšak své emoce jinak neprojevil, dusil je v sobě. Svého bratra Ábela později na poli zabil. Tento příběh autoři považují za jakýsi předobraz vztahu otce a syna, který ilustruje nejméně dva rysy příznačné pro jejich vztahy.

Zprv je zde zřetelná tendence chlapců vyjadřovat emoce spíše zlobou a brutalitou, než zamyslením a komunikací. Autoři si zprvne pokládají otázku, jak odlišný by mohl být příběh Kaina, pokud by Kainovi, stejně jako většině mužům v dnešní době nechyběla výchova vedoucí chlapce k vyjádřování emocí a větší komunikaci. Zadruhé se autoři zamýšlejí nad tím, jak je důležité, aby byl otec empatický a spravedlivý – jak by mohl příběh vypadat v případě, kdyby otec ocenil Kaina stejně jako Ábela, případně kdyby projevil trochu více lidskosti či vřelosti, která by Kainovi umožnila projevit své pocity.

2. 3. 4. 3. Projevování emocí ve vztahu mezi otci a syny

Emoce jsou popisovány jako „pocitový stav, charakteristický fyziologickým nabuzením, expresivním chováním a kognitivní interpretací“ (Kassin, s. 436). Emoce jsou jakési bezprostřední prožitky, kterými reagujeme na různé situace a vědci identifikovali celkem 6 univerzálních druhů emocí, které prožívají a podobně mimicky zobrazují všichni lidé napříč kulturami.

Nabízí se otázka, zda existují rozdíly mezi muži a ženami v prožívání emocí. Samotné slovo „emoce“ má většina lidí spojeno spíše s ženami než s muži a všeobecně přijímanou pravdou je, že ženy na rozdíl od mužů emoce prožívají více (Gallian, 1990). Představa, že ženy jsou emocionálnější, zranitelnější a zároveň více vnímavé k emocím druhých je rozšířená mezi dětmi i dospělými, a to napříč různými kulturami (Kassin, 2000).

Tato představa možná převládá zejména proto, že už pod samotným pojmem „emocionalita“ si lidé často představují ty „druhy“ emocí, které jsou spojovány s ženami – tedy smutek, lítost, strach, apod. Emocionální vyjadřování, které máme spojeno primárně s maskulinitou, jako je například vztek

či zlost obvykle emocemi nenazýváme. Jak píše Gallian (1990) „emocionální výrazovost je prodchnuta kulturními významy“ (s, 144). Jinými slovy lze říci, že projevy emocionality, které považujeme za ženské, emocemi nazýváme, ale ty druhy emocí, které jsou kulturně spjaty s muži za emoce většinou neoznačujeme.

Skutečnost, že jsou muži v projevoování emocí (zejména emocí, které jsou spjaty s femininitou jako je smutek, strach, dojetí, apod.) zdrženliví, je často vysvětlována biologickým determinismem, tedy představou, že ženy a muži jsou „od přírody“ odlišní. Množství výzkumů, které bylo na toto téma provedeno nám však ukazuje, že muži a ženy prožívají emoce se stejnou intenzitou, jen se zásadně liší v jejich projevoování (Gallian, 1990) a jedná se tedy spíše o kulturní konstrukt.

Jedním z důkazů, že představy o emocionalitě jedinců jdou na vrub předpokladům o maskulinitě a femininitě, může být výsledek studie, která ukázala, že účastníci/účastnice vyhodnotili pláč devítiměsíčního dítěte jako projev hněvu, pokud jim bylo řečeno, že se jedná o chlapce, a v případě, kdy se domnívali, že se jedná o dívku, vyhodnotili pláč jako projev strachu (Kassin, 2000). Pro interpretaci emocionálních projevů tedy byla zásadní informace o pohlaví dítěte. Tento předpoklad potvrzuje i studie, v rámci níž byl dětem ve vypjatých situacích měřen tep a vodivost kůže (zpcené dlaně) a ukázalo se, že mezi chlapci a dívkami není rozdíl (Kindlon a Thompson, 2011).

Řada výzkumů dokonce ukazuje, že v kojeneckém věku pláčou chlapci více než dívky, když jsou frustrováni či smutní. V průběhu dospívání chlapci následně vyjadřují stále méně emocí (Kindlon a Thompson, 2011).

2. 3. 4. 4. Projevování emocí jako součást maskulinní identity

Co se týče výchovy dětem k projevoování emocí, rodiče skutečně vychovávají chlapce jinak než dívky. Víme například, že matky mluví o vzteku více s chlapci, než s dívkami a s dívkami naopak hovoří více o tématech, jako je smutek a utrpení. Toto se projevilo i na výsledcích studie předškolních dětí, kdy dívky užívaly šestkrát častěji než chlapci slovo láska a slovo smutný dvakrát tak častěji. Naopak slovo našťvaný užívaly dívky stejně často jako chlapci. (Renzetti s Curran, 2003)

Ukázalo se také, že starší sourozenci napodobují genderové vzorce svých rodičů a o emocích hovoří častěji s mladšími sestrami, než s bratry. Další studie také naznačují, že matky poskytují na otázky týkající se emocí delší vysvětlení svým dcerám, než synům. Obojí tak posiluje sklony ke starostlivosti a empatii u dívek, avšak u chlapců rozvoj těchto vlastností chybí (Kindlon a Thompson, 2011).

Jaký vliv má odlišný přístup (nejen) rodičů k chlapcům a dívkám může ukázat i výzkum, ve kterém pouštěli skupině dětí v mateřské školce pásku se záznamem dětského pláče a monitorovali jejich reakce. Výsledky ukázaly, že dívky pláč rozrušoval méně – většinou se prostě snažily plačící dítě skrze mikrofon utiřit. Chlapci oproti tomu se více snažili vypnout zvuk na reproduktoru, či měli

tendence na plačící miminko křičet. Výzkumníci teoretizují o tom, že chlapce, které emocionální situace plačícího dítěte stresovala, se jí raději snažili vyhnout. Jinak řečeno chlapci, kteří měli se zvládnutím vlastních emocí problém, zkrátka vypnuli a nevnímali signály emocionální nepohody ani od ostatních (Kindlon a Thompson, 2011).

V souvislosti s výchovou dětí (přičemž se soustředí spíše na syny) hovoří Kindlon a Thompson (2011) o emocionální gramotnosti – o schopnosti rozeznat své emoce i emoce ostatních lidí a porozumět jim. Dívky jsou od raného dětství směřovány k tomu, aby vnímaly a vyjadřovaly vlastní pocity a reagovaly na pocity druhých. Chlapcům naopak stereotypní představy, že muži mají být „tvrdí“ a „kluci přece nebrečí“ upírají prožívání vlastních emocí a připravují je tak o možnost rozvinout celou škálu emocionálních zdrojů. Tento přístup dle výše zmíněných psychologů vede k emocionálnímu odstupu a chlapci své pocity pak ventilují například pomocí agrese a vzteku.

To potvrzuje i Adams a Coltrane (2005), kteří hovoří o tom, že „chlapci se stávají muži na základě internalizace ideálů dominantní maskulinty“ (s. 232), které zahrnují také zdrženlivost v projevení emocí. Z chlapců se pak stávají muži, kteří mají potíže s tím, cítit se v rodinném prostředí opravdu „doma“. Dospělí muži stojí před úkolem, dostat ideálům dominantní maskulinity, tj. neplakat, „nebýt baba“, „vzmužit se“, být technicky a tělesně zdatný a zároveň se vyrovnat s rolí manželů a otců (Adams, Coltrane, 2005).

Jinými slovy, pokud jsou chlapci od malička vychováni v souladu se stereotypními představami o maskulinitě, které zahrnují „tvrdé“ zacházení a naopak neobsahují výchovu podporující city a emoce, může jim to v dospělosti být překážkou v tom, stát se milujícími a empatickými manželi a otci. Stereotypní genderové vzorce se tímto způsobem přenášejí skrze generace. Mnohé studie dokazují, že pokud otcové vyjadřují svým synům péči a náklonnost, později tito synové vyjadřují stejnou náklonnost ke svým synům (Remmo, 2009).

Když hovoříme o maskulinitě a emocích je důležité si přepomenout, že maskulinita je založena hlavně na vymezování se vůči femininitě. Adams a Coltrane (2005) upozorňují, že toto vymezování se může táhnout směrem od rodinných vztahů a zvláště směrem od vztahů s matkami. Autoři naznačují, že udržováním těchto dvou sfér, „mužské“ a „ženské“, které jsou k sobě ve vzájemném protikladu, sice vychováváme „mužné muže“, kteří jsou však zároveň manželi a otci, kteří emocionálně strádají a „stávají se outsidersy uvnitř svých vlastních rodin“. (Adams, Coltrane, 2005, s. 233).

Doklad nedostatečně projevené náklonnosti může přinášet studie, která zkoumala vzorek 300 mužů, kteří byli dotazováni, co by rádi „změnili na svém vztahu s otcem v dětství, kdyby mohli změnit jednu jedinou věc. Většina z nich se vyjádřila, že by si přáli mít se svým otcem bližší vztah a že by chtěli, aby jim otec více vyjadřoval své city.“ (Kindlon a Thompson, 2011, s. 124-125). Jaký vliv má míra emocionální blízkosti mezi otci a syny zase zřetelně ilustrují výsledky studie, ve které muži

nejčastěji určili otce jako osobu, které své city svěří s nejmenší pravděpodobností (Kindlon a Thompson, 2011).

Dudová (2008) píše, že **citový obsah vztahů otců a synů není vždy na první pohled zřetelný**. Není obvyklé, aby si synové školního věku se svými otci projevovali verbálně, či fyzicky vzájemnou emocionální blízkost. Svou náklonnost si projevují spíše vzájemnou ochotou pomoci, solidaritou, či laskavostí. Dospělí muži, stejně jako chlapci, se pravděpodobně **bojí, že by takové chování vypadalo „zženštile“**. Je zajímavé, že ve vztazích otců a dcer se toto potlačování projevů emocí neprojevuje, jelikož patrně platí, že muži v komunikaci s ženami přizpůsobují jejich způsobům a zvyklostem (Janošová, 2008).

3. EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části této práce se věnuji analýze polostrukturovaných rozhovorů, které jsem vedla s muži, kteří se narodili ve 40. a 50. letech a s muži narozenými v letech 90. Cílem výzkumu je přiblížit, jak muži z obou generací popisují vztah se svými otci, jaká jsou specifika těchto vztahů a zda se vztahy mezi otci a syny z pohledu synů za posledních přibližně 40 let nějak změnily. Muži v rámci polostrukturovaných rozhovorů hovořili o svých otcích, o svých vzpomínkách na ně, popisovali způsob jakým se svými otci trávili čas a za pomoci mých cílených otázek mi přibližovali svůj vztah k nim.

Hlavními výzkumnými otázkami tedy bylo: *Jaká témata rezonují ve vztazích mezi otci a syny z pohledu synů a je nějaký rozdíl v tom, jak vypovídají o vztazích se svými otci synové narození v letech 40. - 50. a synové narození v letech 90.?*

Na úvod empirické části nejprve stručně představím jakou metodu jsem ve svém výzkumu použila a proč. Budu se věnovat také technice sběru dat, takže představím jakým způsobem jsem vybírala a získávala respondenty a jak probíhaly samotné rozhovory. Konečně popíšu jakým způsobem jsem získaná data vyhodnocovala a interpretovala. Po stručném představení metodologické stránky výzkumu se již budu věnovat samotné analýze a interpretaci získaných dat.

3. 1. Metodologie

Ve svém výzkumu jsem zvolila kvalitativní přístup, který se od toho kvantitativního liší zejména tím, že umožňuje větší vhléd do zkoumaného tématu či problému (v případě mého výzkumu vztahu syna a otce) a zprostředkovává tak podrobný popis sociálních jevů v celé jejich komplexitě. V kvalitativním výzkumu se výzkumnice či výzkumník snaží přejímat perspektivu zkoumaného subjektu a na základě toho interpretovat zkoumané jevy. Výzkumy jsou většinou spíše otevřené či polostrukturované, což dává prostor pro vynořování se nových témat, která výzkumník či výzkumnice na začátku nepředpokládal/a, ale pro výzkum mohou být důležitá (Hendl, 2008). Můj výzkum je genderově orientovaný a vychází z feministické tradice sociologického bádání, které chápe gender jako ústřední princip organizace společnosti.

Jako techniku sběru dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Tato technika umožňuje výzkumnici či výzkumníkovi pracovat s předem připravenou baterií otázek a zároveň dává možnost tyto otázky podle potřeb přeformulovat, měnit jejich pořadí či se doptávat. Respondentce či respondentovi tento typ rozhovorů zase dává prostor se volně vyjádřit a rozkrýt tak výzkumnici či výzkumníkovi případná další témata. Výhodou oproti kvantitativnímu výzkumu je možnost vyjádření respondentky či respondenta k určitému tématu přímo na místě, otevřeně a vlastními slovy. Další výhodou polostrukturovaného rozhovoru je, že umožňuje výzkumnické i respondentské straně vyjasňovat si vzájemně otázky i odpovědi, což snižuje riziko nepochopení a zvyšuje tak validitu výzkumu (Ezzeddine 2010).

3. 1. 1. Výběr vzorku

Jak píše Hendl (2008), v kvalitativním výzkumu je nutno vybírat vzorek cíleně, účelově. Výzkum pro účely mé bakalářské práce bylo nutné přizpůsobit tomu, aby byl realizovatelný jednou osobou v přiměřeném čase. Zvolila jsem proto vzorek celkem 8 mužů, který se ve výsledku jeví jako optimální, ačkoli by samozřejmě pro účely výzkumu bylo ideální šetření provádět s co největším počtem mužů.

Cílem výzkumu je přiblížit, jak muži z dvou generací popisují vztah se svými otci, jaká jsou specifika těchto vztahů a zda se vztahy mezi otci a syny z pohledu synů za posledních přibližně 40 let nějak změnil. Zvolila jsem vzorek celkem 8 mužů – 4 muže ze současné a 4 muže ze starší generace. Výzkumu se účastnili muži žijící v České republice a jedinou podmínkou pro účast ve výzkumu bylo, aby žili se svým otcem ve společné domácnosti nejméně do svých 15 let. Tuto věkovou hranici jsem zvolila, jelikož tuto dobu považuji za minimální, za kterou si syn s otcem vytvoří jakési pouto a vztah, kterému se v této práci věnuji. Abych mohla srovnat právě dvě generace, ve starší skupině respondentů jsou muži narození ve 40. a 50. letech a v mladší skupině jsou muži narození v letech 90.

Při výběru vzorku jsem tedy postupovala účelově; účast ve výzkumu byla podmíněna pouze pohlavím, datem narození a minimální dobou soužití s otcem, kterou jsem stanovila na 15 let. Při navazování kontaktu s potenciálními respondenty jsem využila nejprve svého sociálního kapitálu. Kontaktovala jsem tedy nejprve muže ze svého okolí, z okruhu svých známých a to jak z mladší skupiny respondentů, tak ze starší skupiny. Následně jsem využívala metody nabalování neboli metody „sněhové koule“, kdy mi respondent doporučil další potenciální vhodné účastníky pro můj výzkum.

Daný výzkumný vzorek se tak prostřednictvím této metody rozšiřoval a je poměrně heterogenní co se týče stupně dosaženého vzdělání respondentů i jejich otců, doby soužití s otcem a poměru mužů rozvedených a nerozvedených rodin, což může být v kvalitativním výzkumu spíše žádoucí. U vzorku mužů z mladší generace se pohybuje věk respondentů mezi 24-25 lety, zatímco u vzorku mužů ze starší generace se jejich věk pohybuje v rozmezí mezi 65 a 77 lety. Skutečnost, že zkoumaný vzorek ze starší generace je širší zdůvodňuji aplikací metody sněhové koule, prostřednictvím které jsem respondenty „získávala“. Pro potřeby svého výzkumu nepředpokládám, že by toto širší věkové rozpětí u starší skupiny respondentů mělo být problémem. Zkoumaný vzorek respondentů přibližuji v tabulce č. 3 a 4.:

Tabulka č. 3 – vzorek respondentů mladší generace

Respondent č.	věk respondenta	dosažené vzdělání	Bydliště, kde respondent vyrůstal	do jaké doby vyrůstal respondent s otcem v domácnosti	rodiče rozvedení	věk otce	dosažené zdělání otce
M1	24 let	SŠ/dokončuje VŠ	maloměsto	s otcem žije v domácnosti dodnes	ne	49	SŠ
M2	24 let	SŠ	maloměsto	asi do 15let, poté odešel studovat a dnes žije samostatně	ne	54	VŠ
M3	24 let	SŠ/dokončuje VŠ	maloměsto	asi do 15let, poté se rodiče rozvedli a respondent odešel studovat, dnes žije samostatně	ano	41	SOU
M4	25 let	VŠ	velkoměsto	s otcem žije v domácnosti dodnes	ne	57	SŠ

Tabulka č. 4 – vzorek respondentů starší generace

Respondent č.	věk respondenta	dosažené vzdělání	Bydliště, kde respondent vyrůstal	do jaké doby vyrůstal respondent s otcem v domácnosti	rodiče rozvedení	věk otce	dosažené vzdělání otce
S1	66 let	SŠ	maloměsto	e společné domácnosti žili do respondentových 18 let, poté se rodiče rozvedli, respondent odešel na vojnu a poté založil vlastní rodinu	ano	Ročník Již 13 let nežije	SŠ
S2	65 let	SOU	maloměsto	bez několika let, kdy byl na střední škole a na vojně, celý život	ne	Již 17 let nežije	SOU
S3	75 let	VŠ	maloměsto	asi do 20 let, poté se rodiče rozvedli a respondent se osamostatnil	ano	Již 39 let nežije	VŠ
S4	77 let	VŠ	maloměsto	žil s otcem v jedné domácnosti asi do 19 let, poté odešel na	ne	Již 48 let nežije	SŠ

				vojnu a osamostatnil se			
--	--	--	--	-------------------------	--	--	--

Samotný sběr dat probíhal v poměrně krátkém období během dubna a května 2017. Na doporučení například Hendla (2008) jsem respondenty kontaktovala vždy s dostatečným časovým předstihem buď prostřednictvím e-mailu nebo telefonicky. Stručně jsem jim představila klíčová témata, časovou náročnost i etické otázky výzkumu a také jak budou záznamy rozhovorů použity a dala jim možnost položit případné otázky. V další podkapitole se budu věnovat popisu průběhu rozhovorů.

3. 1. 3. Průběh rozhovorů

Co se týče prostředí sběru dat, výběr místa pro uskutečnění rozhovoru jsem nechala vždy na respondentovi, neboť jsem chtěla docílit toho, aby se během rozhovoru cítil uvolněně a příjemně. Zároveň jsem dbala na to, abychom v průběhu rozhovoru nebyli s respondentem ničím rušeni, v pěti případech se jednalo o prostředí respondentova domova, ve třech případech o nerušené místo v parku. Před samotným začátkem rozhovoru jsem vždy znovu shrnula téma svého výzkumu a fakt, že veškerá sebraná data budou anonymizována a budou použita výhradně pro účely mé bakalářské práce. Zároveň jsem dala respondentovi k podpisu informovaný souhlas, který shrnoval všechny důležité aspekty provedení rozhovoru, včetně skutečnosti, že rozhovor bude nahráván. Atmosféra během všech uskutečněných rozhovorů byla většinou příjemná a uvolněná. Od poloviny mužů jsem dokonce dostala ještě dodatečně pozitivní zpětnou vazbu, ve které například dva respondenti popsali, že rozhovor se mnou pro ně byl užitečným shrnutím jejich vztahu s otcem, díky nemuž si uvědomili věci, nad kterými se běžně nezamýšleli. Dále jsem si vědoma toho, že téma „já a můj otec“ je pro řadu respondentů poměrně citlivé a nejsou zvyklí o něm běžně hovořit. V průběhu některých rozhovorů jsem zaznamenala určité emoční výkyvy jednotlivých respondentů, které jsem se snažila ošetřit například pečlivým výběrem pořadí otázek.

Jako výzkumnice jsem měla k dispozici předem připravenou baterii otázek, která mi umožnila držet se témat, která jsem potřebovala v rámci výzkumu probrat, ale na druhou stranu měli respondenti možnost odpovídat volněji a mohli se mi tím odkrýt další témata. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zda je patrný nějaký rozdíl ve vztazích synů k jejich otcům u starší a u mladší skupiny mužů.

Co se týče předem připraveného okruhu témat a seznamu otázek, snažila jsem se postupovat od obecných otázek ke konkrétním či osobnějším (Deacon, 1999). Na začátek jsem zařadila spíše popisné otázky, které mohly respondentovi pomoci se rozhovořit, například obecné otázky týkající se jeho soužití s otcem a způsobu trávení času s ním, případně vzpomínky na dětství. Na začátek jsem také respondentovi umožnila do jisté míry určit směřování rozhovoru tím, že jsem se respondenta dotázala, co se mu vybaví, když řeknu „tvůj/váš otec“. Otázky, které vyžadují více přemýšlení a otázky osobnějšího charakteru jsem pokládala až později.

V průběhu rozhovorů jsem využívala metody sondáže, dotazování a drobného doptávání, abych tím zvýšila šanci na provázanost významů a tak zvýšila i výpovědní hodnotu rozhovorů. Výhodou polostrukturovaných rozhovorů je právě možnost vzájemného vyjasňování si otázek i odpovědí mezi respondentem/kou a tazatelem/tazatelkou, které snižuje riziko nepochopení (Ezzedine, 2010).

3. 1. 4. Vyhodnocování a interpretace získaných dat

Aby mohly být rozhovory pro účely mé práce analyzovány, byly se souhlasem respondentů nahrávány a následně doslovně přepsány. Přepis probíhal paralelně se sběrem dat a rozhovory jsem převáděla do písemné podoby tzv. **komentovanou transkripcí**. Tento typ transkripce mi umožnil zaznamenat mimoslovní projevy respondenta (odmlky, váhání, zdůraznění, smích), které mi byly dále užitečné při analýze (Hendl, 2008). Aby byla zachována anonymita jednotlivých respondentů, v prepisech rozhovorů i v části věnované analýze jsou uváděni pouze zkratkami. M1, M2, M3, M4 značí muže z mladší generace a zkratky S1, S2, S3, S4 označují muže z generace starší. Číslo za písmenem značí pořadí ve kterém jsem jednotlivé rozhovory s respondenty prováděla.

Dalším a velmi důležitým krokem v rámci analýzy dat bylo **otevřené kódování**, neboli vytvoření organizujícího systému, které spočívá v rozčlenění textu přepisu na jednotlivé segmenty, které mají z hlediska cílů výzkumu nějaký význam. Nad přepisy rozhovorů jsem se zamýšlela a rozpoznávala témata a fenomény, které jsem považovala vzhledem k tématu práce za relevantní a klíčové. Cílem otevřeného kódování je tématické rozkrytí textu, které mi jako výzkumnici umožnilo hledat v datech podobnosti, pravidelnosti a témata (Hendl 2005). Zajímavé pro mě byly jak věty, tak celé odstavce, které jsem v rámci textu rozlišovala pomocí barev.

Proces pojmenovávání jednotlivých témat a fenoménů v rámci otevřeného kódování se dá označit jako konceptualizace. Např. odstavec v transkripci, kde respondent hovořil o tom, v jakých situacích na něj byl otec pyšný jsem označila fialově a celý koncept, navíc barevně označený jsem si pojmenovala. Druhým krokem v procesu otevřeného kódování je kategorizace, totiž seskupování pojmů kolem určitého konceptu, tedy jakési podkategorie. Například v rámci konceptu, který označoval jevy jako je pochvala syna ze strany otce se mi dále vytvářely jakési podkategorie, které jsem si také mohla označit pomocí barevných segmentů, což mi pomohlo při následné analýze.

3. 2. Analýza rozhovorů

V předchozí podkapitole jsem se pokusila o stručné shrnutí metodologie svého výzkumu. Na základě kódování, vyváření konceptů a kategorizace jsem rozklíčovala celkem 10 hlavních témat, která mi v průběhu kódování vystoupila jako důležitá a budu se jim podrobněji věnovat v této části věnované analýze.

3. 2. 1. Otec a syn ve společné domácnosti

Na úvod rozhovoru jsem považovala za vhodné pokládat otázky, prostřednictvím kterých se respondenti rozhovoří. Abych si o jejich soužití s otcem mohla vytvořit konkrétnější obraz, dotazovala jsem se na to, jakou podobu měla jejich domácnost v dětství, jak často byl otec přítomný a jak vnímali/vnímají podíl otce na jejím chodu.

Celkem polovina respondentů, tedy dva muži ze starší a dva muži z mladší skupiny, uvedla, že v určitém, kratším či delším období jejich dětství, byl otec často mimo domov a vídali se s ním například jen o víkendech. Otcové v těchto případech trávili v průběhu dětství svých synů velké množství času v zaměstnání, které bylo často mimo domov a většinu času s nimi proto trávila hlavně matka:

„Protože vlastně ještě nějakou dobu my jsme bydleli ve středních Čechách a on jezdil prostě přes tejdén pracovat na jih, takže byl prostě pryč. Takže máma byla doma s malýma dětma a to asi pro ní bylo dost obtížný a myslím si, že na něj byla dost našťvaná v tu dobu. Ale já si to nepamatuju, to je spíš tak osobně co jsem se s ní bavil pozdějš.“ (M2, s. 5-6)

„No táta, táto jako, co já si pamatuju tak od toho 60. roku minulýho století se začal dělat tůten barák. Takže ten počátek, on vlastně dělal v Sole a to se stavělo až do roku 1964. Takže nějaký 4-5 let, takže to je vlastně dost velký období, kdy on šel z práce rovnou sem, tady měl takovou kolnu, tady i spal a zasejč šel do práce, jo... A my jsme bydleli v Mokrosukách a tam se o to starala zasejč máma. No... takže to je 5 let, to je dost velkej úsek života.“ (S2, s. 2)

Tyto příklady ze života respondentů ilustrují skutečnost, že role v rodině jsou rozdělené převážně stereotypně, takže otec rodinu zabezpečuje hlavně finančně, věnuje se zaměstnání a kariéře, zatímco péči o děti se věnuje hlavně matka. Jedná se o popis strukturálně funkcionalistického pohledu na rodinu. Tem je v souladu i s tím, co tematizuje a kritizuje Možný (1983) že „legitimní očekávání od muže je stále ještě silně orientováno na jeho hospodářský přínos rodině a znakem jeho kvalit je životní úroveň, kterou dokáže zajistit pro svou ženu a její děti.“ (s. 106).

Respondent z mladší skupiny mužů vypověděl, že jeho otec v rámci zaměstnání hodně cestoval a často byl i několik týdnů mimo domov; když přijel tak byl unavený a hodně odpočíval. Na otce dle svých slov nebyl tolik zvyklý a tudíž si ho ani moc „nepouštěl k tělu“:

„Tak jako nemam ten pocit (...) že by se mi nějak extrémě moc věnoval. Já jsem zase byl možná takovej, že jsem si ho moc nepustil k tělu, že jsem na něj nebyl zvyklej. A on z toho mohl bejt taky takovej zmatenej...“ (M4, s. 4)

Respondent S1 uvedl, že v určitém období jeho dětství oba rodiče pracovali na směny a v péči o něj se střídali, takže syn tak trávil čas s oběma takřka vyrovnaně:

„U nás asi kvůli mně, když sem byl malej a musel ně mě bejt taky trošku dohled, tak chodili střídavě na směnu. Oni dělali ve Škodovce, oba dva dělali ve Škodovce, oba dva dělali ranní odpolední, ale na střídačku. Prostě když máma měla ranní, mohla se o mě postarat odpoledne a táta dopoledne.“ (S1, s. 4)

Muži popisovali také roli svého otce v rámci fungování domácnosti, přičemž všichni respondenti uvedli, že běžným domácím pracem se věnovala hlavně matka. V návaznosti na předchozí podkapitulu lze říci, že často z důvodu, že na otci bylo zejména rodinu zabezpečit finančně. Muži často uváděli, že když už se otec na domácích pracích podílel, jednalo se většinou o opravování věcí, případně o fyzicky náročnější práce či vaření:

„Když se něco rozbilo, tak prostě táta vyřešil, aby se to opravilo, je jedno jakým způsobem a máma prostě dělala běžný domácí činnosti a na tátovi právě byly tůthlety jako vnější i jako co se peněz týče.“ (M1, s. 1)

„...zase nemyslím si, že to bylo takový to klasický, on nosil peníze a máma řešila domácnost, ale nějaká tendence k tomuhle tam asi byla...On nebyl moc domácí kutil třeba v tomhle ohledu, takže když už něco dělal a dělal to hrozně nerad, myslím si, že doted' nenávidí všechny domácí práce a pokud se tomu může vyhnout, tak se tomu vyhne a když dělal nějakou práci doma, tak to bylo spíš něco fyzicky náročnějšího, jako třeba skládal uhlí nebo se staral o topení, nebo... ale že by třeba myl nádobí dobrovolně to se moc říct nedá (smích).“ (M2, s. 1)

Tyto výpovědi jsou opět v souladu s teoretickou částí, ze které je zřejmé, že běžným domácím pracem se v rámci rodiny věnují většinou ženy. Jakási „přirozenost“ a asymetričnost dělby práce v rámci domácnosti bývá odvozována od mateřství, od jakési představy toho, že žena spolu s péčí o děti se stará i o rodinný krb (Maříková, 2007 dle Oakley, 2000)

Mezi mladší a starší skupinou respondentů nejsou co se týče podílu otce na fungování domácnosti a jeho přítomnosti v ní, patrné velké rozdíly. Polovina respondentů jak ze skupiny mladších, tak starších mužů vypověděla, že otec pracoval poměrně často mimo domov a vídali se s ním například jen o víkendech. Otcové ostatních respondentů se na delší dobu od rodiny nevzdalovali, ale přesto společným rysem obou skupin je skutečnost, že podíl otce na domácích pracích a péči o domácnost je minimální.

3. 2. 2. Způsob trávení společného času otce a syna

Vzpomínkami a popisováním zážitků a způsobu prostého trávení času s otcem byl prostupen každý rozhovor s respondentem a zároveň jsem k tomuto tématu věnovala několik samostatných otázek. Prostřednictvím této samostatné podkapitoly v rámci analýzy rozhovorů si čtenář/ka může vytvořit konkrétnější obraz soužití s otcem jednotlivých respondentů. Pro přehlednost jsem popis způsobu trávení času synů s otci rozdělila do tří období; na trávení času v dětství, v období dospívání a v dospělosti.

3. 2. 2. 1. Způsob trávení času s otcem v dětství

Muži jak z mladší tak ze starší generace si většinou při výzvě popsat způsob trávení času s otcem v období dětství, vzpomněli na výlety, společné hraní a „blbnutí“, většinou v rámci aktivit společných pro celou rodinu. Ať už otec respondenta trávil doma méně či více času, respondenti vzpomínali také na rodinné výlety do přírody, procházky do lesa na houby, výlety k vodě, nebo na to, že jim otec vyprávěl pohádky.:

„Ten rodinný čas, kdy je prostě rodina společně, třeba my jsme vždycky asi si potrpěli u nás na ten rodinný čas, protože třeba máme pravidla, jakože všichni jí společně a spoustu věcí jsme dělali společně. Pak rodiče jsou celkem podnikaví co se týče různých výletů, takže jsme neustále někam jezdili. Byli jsme na spoustě výletů, dovolených...“ (M2, s. 2)

„Ještě, když jsme byli mladý, nebo já když jsem byl ještě malej, do těch čtyřech nebo sedmi, do té školy, co si pamatuju, tak když jsme bydleli v Mokrosukach ještě, takže třeba to s náma chodili na procházky, na houby, když někdy byl doma v sobotu, v neděli jo, takže si pamatuju, že nás tam vodili a houpali nás v dece.“ (S2, s. 3)

„On mi povídal, když jsem byl malej, když mi byli čtyři roky, nebo tak. Tak mi vyprávěl pohádky, který si sám vymýšlel. Třeba o tatrovce, nebo o škodovce a na to nezapomenu, to se mi strašně líbilo.“ (S4, s. 2)

Respondent M3 zase vnímal, že otec v období jeho dětství často pracoval mimo domov, takže s ním moc času netrával:

„No když jsem byl malej hodně, tak byl doma málo hodně, míň než potom si mohl dovolit si brát víc volno. Protože když jsem byl malej tak se snažil hodně jako vydělávat a právě to táhl, aby ta máma nemusela pracovat. A to byl třeba měsíc pryč a měsíc jsem ho neviděl. No a zase potom přijel zničený domů, takže hlavně spal, takže...“ (M3, s. 4)

Výpověď respondenta S1 co se týče vzpomínek na dětství byla spíše negativně zabarvená, nicméně na konci výpovědi aktivně zreflektoval, že v dospělosti již neměl důvod se otce bát a otec mu chyběl:

„S tátou to bylo takový, furt člověk musel bejt ve střehu, aby třeba nepřiletěla facka, byla tam ta atmosféra taková bojová, taková zvláště divná, že jsem se tam necítil dobře. Já se pamatuju, že když táta přijížděl z práce, tak já už sem toho tátu vyhlížel a podvědomě sem si přál, aby ještě nepřišel, aby přijel až tím dalším autobusem, protože v okamžiku kdy jsem ho zahlíd mezi stromama, že se blíží domů, tak automaticky se nastartovala taková ta divná úzkost., kterou opravdu nikomu nepřeju, jo. Je to špatný, není to dobrý jo. Ale i tak, i za tyhle situace, potom když se naši rozvedli a když sem v tý první fázi pocítil úlevu, že táta odešel, že tudíž není důvod mít pocit úzkosti, tak pak jsem si vlastně už jak voják uvědomoval, že mi chybí, že bych ho přece jenom rád potkal a že by se potom bavili už třeba o úplně jiných věcech.“ (S1, s. 6)

První respondent z mladší generace také popisoval, že si s ním otec jako s dítětem hodně hrál a „blbnul“, ale zároveň zreflektoval, že čím byl starší, tím mazlení a her ustávalo. Podobný vývoj lze sledovat i u dalších respondentů. I toto je v souladu s teorií. Jak jsem zmínila v podkapitole věnované podpoře stereotypního chování u synů, otcové s každým přibývajícím rokem syna iniciují méně fyzického kontaktu.

„Ale třeba si s náma hodně hrál. Že jako máma jako s náma, žejo, měla ty starosti a takhle, a táta s náma prostě dycky blbnul a takhle... Ale je fakt, že v nějakým jako školáckým věku, to vždycky jako jak u mě, tak u bráchy nebo u ségry přestalo, že třeba v 9 letech už jsme mu asi připadali starý, velký na nějaký jako blbnutí, brblání a takovýchle věci a tak už nás bral jako rozumnější starší jako, už ten vztah nebyl takovej jakože brblání, mazlení a takovýchle, ale už to bylo jakože: „tak a teď tě vychovávám jako dospělýho jedince“. (M1, s. 1)

Ve výpovědích mužů ze starší a mladší generace není patrný žádný rozdíl. Polovina respondentů vypověděla, že otec v období jejich dětství hodně pracoval a doma netrávil mnoho času. Muži ze starší i mladší generace však vzpomínali na trávení času s otcem v průběhu dětství převážně pozitivně. Vypověděli, že s otcem si v dětství hlavně hráli, účastnili se výletů a trávili dovolené. Popisy respondentů nebyly v rozporu s mými očekávanými, jelikož úkolem otců v rámci péče o děti v rodině, je většinou právě si s dětmi hrát, vymýšlet programy výletů na víkend, apod. Matka se přitom věnuje každodenní péči o děti a domácím pracem.

3. 2. 2. 2. Způsob trávení času s otcem v období dospívání

Dva respondenti z mladší generace uvedli, že se v průběhu dospívání věnovali společně s otcem sportu. Muži často utvrzují svá přátelství právě pomocí sdílení aktivit a například méně si jenom tak povídají.

Obě níže citované výpovědi respondentů z mladší generace dokládají, že otec na své syny přenášel své záliby. Lze se domnívat, že společný koníček dává otci a synovi mimo jiné možnost trávit společně čas pod „záštitou“ daného sportu:

„Je fakt, že potom třeba brácha začal chytat ryby, což táta taky chytá ryby a já jsem jako na to moc nebyl, ale je fakt, že třeba mě občas vzali s sebou i když jsem tam s nima jenom třeba čučel na ty pruty a nechytal jsem, tak jsem tam prostě byl s nima, no.“ (M1, s. 3)

„Nebo s náma jezdil do kroužků, po závodech, nebo tak. Zároveň se nás třeba snažil přenášet svoje koníčky, což byl jachting hlavně. A přestože mě to docela bavilo, tak jsem to nechtěl dělat nikdy na takový úrovni, nebo s takovým zápalem. Nikdy jsem do toho neměl takovej zápal jako měl on.“ (M2, s. 2)

Stejný jev přenášení zálib, případně dovedností otce na syna, je patrný i u starší skupiny respondentů. Otec respondenta S1 učil svého syna uměleckému kovářství a otec respondenta S3 se svým synem lepil modely letadel a bral ho na letiště, kde se věnovali střelbě, lovu. Nutno podotknout, že všechny tyto zmíněné aktivity, kterým se otec a syn společně věnovali lze považovat za činnosti, které lze považovat spíše za typicky maskulinní:

„Uměl malovat a uměl dělat uměleckou kovařinu, to byla jeho profese. A já v těch 16 jsem se to snažil taky dělat, táta mě k tomu trošku vedl.“ (S1, 4)

„V tom Brně už to bylo tak nějak víc na ty vojáky, jsem tam chodil s ním někdy na to letiště. Na ty bažanty střílet... a mně to nedal teda, to měl asi ještě strach, že bych ho asi postřelil (smích). No a pak měl to auto, žejo a to už jsme si pochopitelně to auto od něj půjčoval a....“ (S3, s. 3)

Respondenti z mladší i ze starší generace také vypověděli, že s otcem v období dospívání trávili čas prostřednictvím sdílení domácích prací, zpravidla těch, které jsou považovány za „mužské“. Jednalo se například o práci na statku, přípravu dřeva na chalupě, nebo pomoc při stavbě domu:

„Akorát při práci. My jsme spolu čas nějak ne to... Až tedy potom, když jsme začali dělat ten barák. Já se při té práci na baráku od něj učil tu truhlářinu, koukal jsem jak to dělá, když jsem mu musel pomáhat.“ (S2, s. 3-4)

Okrajově byly jak ve starší tak v mladší skupině zmíněny společné činnosti jako je hraní deskových her, společné učení se, nebo povídání si. Jeden respondent uvedl, že v období dospívání měl s otcem spíše konfliktní vztah, nicméně byly i chvíle, kdy si rozuměli.

„A když jsem byl potom větší, jako v tom dospívání tak jsme se furt hádali. Jsme po sobě ječeli. Ale úplně do krve, jsme na sebe řvali, třskali dveřma a ... v ten moment jsem si já budoval ten vlastní

názor, on si stál za tím vlastním. Jsme byli jak dva kohouti na jednom hnojišti....Ale jakmile se jednalo třeba o filmy, o muziku, nebo něco, tak jsme seděli a kecali jsme úplně hodiny jsme prostě bez problémů... Jezdili jsme autem, kecali jsme prostě hodiny a bylo to super. A pak zase jsme po sobě ječeli" M3, s. 3)

Zdá se, že ve výpovědích mladší a starší generace o trávení času s otcem v období dospívání rovněž nejsou velké rozdíly. Starší i mladší generace mužů vypověděla, že s otcem trávili čas při společné práci, když je například otec učil něčemu ze svého řemesla, nebo sportem či povídáním. U obou skupin je patrné, že otcové své syny v období jejich dospívání učili svým koníčkům nebo dovednostem, přičemž je nasnadě, že právě prostřednictvím tohoto přenášení jsou ve společnosti distribuovány genderově stereotypní představy o maskulinních typech činností a maskulinním chování.

Dva respondenti popisovali svůj vztah k otci spíše jako konfliktní, nicméně i v takovém vztahu byly chvíle, kdy se dusná atmosféra prolomila a syn s otcem spolu trávili čas například společnou prací, nebo povídáním si.

3. 2. 2. 3. Způsob trávení času s otcem v dospělosti

Vztahy otců a synů v dospělosti se jeví jako méně frekventované než v dětství a v dospívání, což může vycházet ze skutečnosti, že muž často opouští domov a stěhuje se do vlastního příbytku, popř. zakládá vlastní rodinu. Ovšem nutno uvést, že frekvence komunikace s otcem poměrně vážně/vázla i v případě, že respondent s otcem žije/žil v jedné domácnosti i v dospělosti, jako například v případě mužů M1, M4 a S2. I zde však tuto skutečnost lze přičíst tomu, že se syn s otcem nevidají tak často, například z důvodu pracovního vytížení.

Když měli muži uvést, jak tráví nebo trávili se svými otci čas v dospělosti, nejčastěji uváděli povídání si, ve dvou případech odpověď obsahovala „pivko“, ve dvou případech muži uvedli, že se svými otci často komunikují/komunikovali při společné práci na chalupě, nebo doma:

„Většinou jenom když se potkáme u oběda tak pokecáme u oběda. Musím říct, že dřív toho bylo, že dřív to bylo i když jsem byl doma dost podobný, protože jsem furt něco dělal nebo sem někde lítal, tak prostě zase když jsem přišel jenom k obědu, tak táta si se mnou pokecal.“ (M1, s. 1)

„No, my jsme se potom už jen kontaktovali, jen když jsme potřebovali něco udělat, jinak to bylo jen „ahoj“ a nic víc. Žádný povídání, nebo tak něco.“ (S2, s. 3)

Dva respondenti ze starší generace, jejichž rodiče se rozvedli, vypověděli, že jsou toho názoru, že komunikace s otcem v dospělosti vážla vinou matky, která otce v jejich očích spíše snižovala:

„Heleďte taky takový, člověk se s tím strašně nerad chlubí, ale máma mě nějakou dobu tvrdě vedla proti tátovi: „nesmíš se s nim stýkat...“ a začala mi vyprávět ty nejošklivější věci, který se běžně lidem

v životě stanou jo, ale jako pomsta se to hodí. No a chvilku se jí to, pár let, se jí to i dařilo. Takže pak jsem se za tím tátou vypravil a zase se mě zřekla máma. Takový ty bojový podmínky tam prostě byly. Nakonec to ale dopadlo tak, že jsem se s tátou potkával potom už pozdějc a táta měl svou rodinu, oženil se a žil si svým životem a už jsme si třeba potom párkrát zavolali, no a pak už se ty vztahy taky zlepšovaly." (S1, s. 1-2)

Oba respondenti ale vypověděli, že po této fázi se s otcem opět sblížili a komunikovali s ním prostřednictvím občasných návštěv:

„My jsme si psali hezký dopisy, kde mně radil, já jsem mu psal jak se mám, jak to všechno funguje, jak děti rostou a tak to bylo takhle. Mam schovaný dopisy od něj hezký. Rady do života a tak (smích).“ (S3, s. 6)

Zdá se, že způsob trávení času otce a syna ve dvou generacích se tedy ani v dospělosti příliš neliší. V této kategorii je navíc obtížnější srovnat zkušenosti starší a mladší skupiny, jelikož starší skupina s otcem zažila celou svou dospělost až do smrti otce. Svůj vztah s otcem tedy vnímá s větším odstupem a navíc reflektuje například i vztah svého otce s jeho svoučaty, tedy svými dětmi. Synové popisují, že času s otcem v dospělosti trávili například občasným povídáním, případně předáváním rad ze stany otce, přičemž často se vyskytovaly výpovědi jako „když na sebe narazíme“ nebo „když se potkáme“ a také při společné práci.

Celkem 5 z 8 respondentů v návaznosti na otázku, jak s otcem nejčastěji trávili čas v dospělosti, nebo na otázku jaký měli s otcem v dospělosti vztah, uvedlo, že v běžné komunikaci s otcem cítili určitý odstup. Často udávali, že se s otcem například jen pozdravili, pokud na něj narazili když žili ve stejném domě, nebo, že se nevidali tak často.

Jeden z respondentů naznačil, že často má pocit, že konverzace s otcem není tak nenuceně plynoucí a že občas mívají pocit, jakoby nevěděli co říct:

„Ale občas jsem měl pocit, že třeba ta naše konverzace není tak lehce plynoucí, nebo tak nenuceně plynoucí jako třeba s tou mámou, že, že občas třeba tam byly nějaký záseky, nebo občas třeba člověka napadlo, tak co mam teda teď říct, o čem se budeme bavit.“ (M2, s. 4)

Tyto výpovědi jsou v souladu s teorií, která popisuje, že muži nejsou zvyklí projevovat své pocity. Tématem projevování emocí ve vztahu mezi otci a syny se budu podrobně zabývat v podkapitole 3. 2. 8.

3. 2. 3. Co si muž vybaví, když se řekne „otec“

Hned v úvodu jsem respondentovi vždy položila otázku co se mu vybaví, když se řekne „otec“, případně jsem ho vyzvala k tomu, ale svůj vztah k otci velmi stručně popsal. V asociacích, která z úst respondentů zazněla, rezonuje mnoho témat, přičemž všem z nich se budu věnovat v dalších

podkapitolách v rámci analýzy. Přišlo mi nicméně zajímavé věnovat asociacím synů i tuto samostatnou podkapitolu, která na úvod čtenáře či čtenáři umožní přiblížit pohled a prožívání obou skupin mužů.

Výpovědi se různily délkou, ovšem nikoli tolik obsahem. Muži ze starší i z mladší skupiny respondentů většinou s otcem jako první měli spojenou autoritu a respekt či o otci hovořili jako o osobě, které si váží a která je pro ně vzorem. Někteří respondenti také zmínili jakýsi nedostatek ve vzájemném vyjádření emocí či uvedli, že je otec něčím zklamal. Výpovědi mladší i starší skupiny mužů se pokusím shrnout v následujících odstavcích.

Respondent M1 uvedl, že otec pro něj představuje mimo jiné rozum a autoritu. Když měl svůj vztah k otci popsat konkrétněji tak uvedl, že má otce rád a ví, že i on jeho, ačkoli si tyto city si nedávají otevřeně najevo:

„Mmmm..(přemýšlení) starostlivost, rozum, klid a autorita.“ ... „Rozhodně mam tátu rád a vím, že i on mě, ale je fakt, že si to nedáváme moc najevo. Ale víme to o sobě a třeba mému staršímu sourozenci to vždycky vadilo, že mu to táta nedává najevo, ale já jsem tátovi v tomhle ohledu dost podobnej, takže jako vim, že prostě to nemusim dávat tolik najevo a hlavně, že prostě to tam je a víme o tom.“ (M1, s. 1) – emoce

Respondent M2 hovořil o svém otci jako o osobě, ke které vzhlížel a uznává, co jeho otec v životě dokázal:

„Eeh, (...) Asi někdo ke komu jsem vzhlížel, mmmm a (...) třeba měl jsem k němu respekt a (...) asi jsem nějakým způsobem uznával, to co v životě dokázal... to co je za člověka. (...) a zároveň nevím, jestli jsem někdy přemýšlel nad tím, že bych chtěl bejt jako on... jestli bych chtěl jít stejnou cestou, nebo tak (...) Ale vždycky jsem respektoval, to co on, to co on dokázal v životě.“ (M2, s. 1)

Respondent M3 zase uvedl, že první co si vybaví je zklamání, že rodinu v období jeho dospívání otec opustil.

„Zklamání. (...) asi jako to první.“ (M3, s. 1)

Poslední respondent z mladší skupiny mužů uvedl, že si jako první vybaví otce jak odpočívá, jelikož jeho otec často pracoval a když byl doma, tak byl unavený. Zároveň uvedl, že ke svému otci cítí určitý odstup a že například není zvyklý se otci svěřovat se svými pocity.

„(smích) můj otec (...) co se mi jako vybaví (...) tyjo. No, že odpočívá. Protože muj otec furt pracoval, když jsem byl malej a když jsem ho viděl, tak hodně odpočíval, no.“ ... „já mam od otce takovej odstup, bych řekl. My se třeba nebavíme o takovejch intimních věcech absolutně. Ani třeba nejsem zvyklej se mu svěřovat s nějakajma pocitama (...) to prostě maximálně tak mámě, ale prostě, jako že bysme spolu trávili nějak moc času, tak to ne.“ (M4, s. 1)

U respondenta S1 a S3 ze starší skupiny mužů byly výpovědi velmi podobné. Oba dva respondenti uvedli, že když se řekne „otec“, vybaví si přisnost až „permanentní strach z otce“. Respondent S1 ale zároveň uvedl, že v dospělosti zpětně hodnoty a moudrost svého otce ocenil. Respondent S3 rovněž uvedl, že otcova přisnost a styl výchovy ho naučila pořádku a schopnosti se rozhodovat. Oběma mužům se tedy vybavila jak určitá autorita otce, tak něco, čeho si na něm cení.

„Co se mi vybaví? Budu surovej. Vybaví se mi takovej permanentní strach z otce..jo. Klidně pro Vás...vlastně celý dětství. Já jsem přišel na vojnu a zatímco jiný kluci nadávali, jo, na vojenský prostředí a na vojnu, já to cejtím jako osvobození, jo. Takže to dětství bylo takový trošičku smutný, no.“ ... „Až postupně potom po vojně jsem si to uvědomoval pomalinku, postupně, ty hodnoty tátovo, že je to moudřej chlap, že umí dobře poradit a že se s ním dá hezky povídat. To se teda stávalo, že jsme si dokázali spolu hezky povídat.“ (S1, s. 2 a 3)

„(...) Co si vybavím? Že mě dal, já nevím, jak bych to řekl, on byl dost přísněj, muselo to tak bejt, jak on to chtěl. Ale naučil mě nějakěj takovej tej, pořádek, do života, asi měl trochu tu vojenskou výchovu, nebo nějakěj styl. A naučil mě pořádek a naučil mě rozhodovat, žejo, on byl takovej.“ (S3, s. 1)

Asociace respondenta S2 byla spíše negativní a respondent S4 zase reflektoval otcovu pracovitost, dalo by se tedy říci, že něco, čeho si na otci vážil.

„Když řeknu táta, tak si vzpomenu akorát na to, že to byl paličatej dědek jako já, že s ním bylo těžký pořízení... To jsou veškerý moje zážitky s tátou.“ (S2, s. 5)

„Úžasně pracovitej člověk. Vadilo mi na něm jenom, že kouřil, to jsem nesnášel kouření a on byl náruživěj kuřák. Alkohol nepil, ale kouřil.“ (S4, s. 1)

Když tedy porovnáme starší skupinu mužů, kteří se narodili ve 40. a 50. letech a mladší skupinu mužů narozenou v letech 90., lze shrnout, že obě skupiny si při slovech „můj otec“ vybaví velmi podobná témata. Otec byl v očích synů v obou skupinách zmíněn jako autorita a jako někdo, vůči komu měl syn respekt. U obou skupin mužů také zaznělo, že otec je pro ně osoba, které si váží a která je pro ně vzorem. V mladší i ve starší skupině se také našel vždy jeden respondent, který měl s otcem spojenou výhradně negaticní asociaci. V jednom případě zklamání, že otec rodinu opustil v období respondentova dospívání a v druhém případě byla zmíněna otcova neústupnost a „paličatost“. Téma jakési nedostatečnosti ve vzájemném vyjádřování emocí bylo zmíněno dvakrát a to pouze v mladší skupině respondentů, přičemž ale respondent M1 zároveň uvedl, že ho tato skutečnost nijak netrápí, protože to, že se s otcem mají rádi si dávají najevo jinými způsoby. Jak jsem zmínila v teoretické části, vzájemnou náklonnost si mezi sebou muži dávají najevo například vzájemnou laskavostí nebo ochotou pomoci (Dudová, 2008).

3. 2. 4. Otec jako autorita

Jak jsem představila v předchozí podkapitole, velkému množství respondentů z mladší i starší skupiny mužů se při slovech „můj otec“ kromě jiného vybavila slova jako autorita a přísnost. Jak jsme si představili v teoretické části, xxx. Nutno říci, že téma autority otce se objevilo samozřejmě nejen v odpovědi na úvodní otázku, ale objevovalo se v průběhu každého rozhovoru zpravidla několikrát.

Dva respondenti z mladší skupiny mužů vypověděli, že otcova autorita byla znát například v situacích, kdy se synovi nedařilo ve škole, když například přinesl domů špatnou známku a otec se zlobil:

„...no ale to učení bylo občas takový, že jsem se i bál, on si ke mně prostě sednul a řekl „tak a teď si sedneš a dokud to nebudeš umět perfektně, tak nikam nejdeš.“ (M1, s. 3)

Respondent M3 zase popisuje otcovu autoritu jako absolutní. Porovnává ji s autoritou matky, která z jeho pohledu nebyla tak velká:

„Tak prostě co řekl, to bylo. Mamka prostě ječela, jako siréna, protože byla zvyklá ze školky, že musí ječet na ty děti a občas nás profackovat, tak jako si člověk zvykne. Ale když on zařval, tak byl průser.“ (M3, s. 7)

Z výpovědi respondenta M2 bylo znát, že si svého otce váží a chová k němu určitý respekt, nicméně otcovu autoritu popisuje spíše jako přirozeně plynoucí a uvádí otevřenost dialogu:

„zase nikdy nebyl ten typ, kterej by mě za to nějak trestal, nebo mi to vyčítal. On mi prostě řekl svůj názor a tím to pro něj víceméně končilo...“ (M2, s. 3)

Zajímavé je, že téma autority otce vystoupilo také z odpovědí respondentů na otázku, co jim na jejich otci vadí, nebo je na něm mrzí. Oba muži odpověděli velmi podobně, čemuž se budu věnovat v následující podkapitole. Nicméně když jsem se obou respondentů zeptala, zda někdy otci dali najevo, že je daná věc na otci mrzí, nebo štvě a že jsou toho názoru, že by s tím otec měl něco dělat, oba vypověděli víceméně shodně. Z těchto výpovědí je zřejmé, že jejich otec od nich není schopen přimout kritiku a že autoritu otce nebyly a nejsou zvyklí nijak znevažovat:

„Já si myslím, že on by ode mě tu kritiku asi jako...že on by na mě házel nějaký jako argumenty, kerý si myslím, že možná by nějaké reálné základ měly, ale přitom by byly tak jako zbravený, jenom aby mě naštvaly a odpudily, abych kritizoval jeho život.“ (M1, s. 4)

„To já myslím, že bych možná se zlou potázal, že on jako si nenechá do sebe mluvit vůbec. A jako to by musela být teda fakt nějaká autorita, protože když on teďka chodí k nějakýmu obvodnímu doktorovi a ten mu teď trochu pohrozil, tak to na něj možná zapůsobí, ale ani máma jako s ním moc nic neudělá.“ (M4, s. 4)

„Že bych řekl, že si tu autoritu ani nedá vzít, že teda já teďka...že není zvyklej, že mám proti němu nějaký námitky, protože mě přijde, jak je víc času ve své práci, tak tam na to vůbec není zvyklej,

že tam má takový postavení, že ho všichni poslouchaj a potom jakože se cítí dotčenej, když má někdo nějaký jinej třeba názor, no. Jsem si tu autoritu nikdy nedovolil ani nějak jako znevažovat. Třeba jako v pubertě, že bych se snažil, to nějak zkoušel, co jako vydrží, tak já jsem an to nikdy odvahy neměl, abych se přiznal. Mně přijde, že ti ani nedali možnost se vzepřít nějak. Že natolik jako silnej psychicky, že to jako neexistuje." (M4, s. 5)

U starší skupiny respondentů byla autorita otce zmíněna jako kvalita, kterou na otci oceňují, které si váží:

„No není to autorita síly, to jako je až ta druhotná autorita, na někoho se vytahovat, do někoho strčit. Tohle byla spíš autorita, zjednodušeně bych řekl, názoru. Byl to on za kterým chodili ty ostatní a říkali: „hele, co by si s tím udělal“, jo. Prostě to vždy vyřešil. On nebyl ten co chodil, co by se ptal, ale on byl ten kdo odpověděl." (S1, s. 4)

Jeden z respondentů otce nevnímal tolik jako autoritu, jeho autoritu naopak spíše znevažoval. V 15 letech mě dokonce s otcem větší potyčku, když se s otcem popral, aby se zastal matky, k níž byl jeho otec fyzicky agresivní:

„No to ne, to já jsem s ním zametl vyloženě. Já jsem po něm skočil a spadli jsme... tady byly takový schody a spadli jsme ze schodů dolů, před barákem, no, a on si nějak narazil záda, potom nemohl ani chodit a to jsem měl potom na talíři pořád." (S2, s. 3)

Abych shrnula vnímání autority otce u synů v mladší i ve starší skupině respondentů, zdá se, že větší rozdíly nejsou patrné. Z výpovědí obou skupin mužů vyplývá, že autorita otce je převážně něco, čeho si na něm váží a co oceňují (byť například až s odstupem), což bude patrné i z dalších podkapitol. To jen potvrzuje skutečnost, že autorita u mužů je něco co je ve společnosti oceňováno a souvisí se stereotypními představami o tom, jak se má chovat „pravý“ muž.

U dvou respondentů z mladší skupiny také zaznělo, že autorita otce jimi nebývá znevažována, protože vědí, že otec kritiku špatně snáší. Faktu, že toto zaznělo pouze ve výpovědích mužů z mladší generace, bych nepřikládala větší význam. Je však možné, že starší generace nemožnost kritizovat otce nereflektovala, jelikož s otcem prožili i celou dospělost, v průběhu které již byli synové otcem vnímáni jako dospělí jedinci, kteří již mají svoje rodiny a kritika ze strany otců už nebyla tak možná:

„A to už byl sice starší muj táta, ale zase věděl, že já už stojím na svých nohách a neměl mi co říkat, nemohl ani, poněvadž nevěděl jak to tam chodí, žejo." (S3, s. 4)

3. 2. 5. Co synům vadí na otcích

Z odpovědí na otázku co mužům na jejich otci vadilo, nebo je mrzelo, vyplývá několik hlavních témat. Dva muži z mladší generace uvedli, že je na jejich otci mrzí, že je málo aktivní, lenošivý a málo si „užívá života“:

„Myslím, že by měl projevit trochu víc energie a trochu víc si užívat život. Já se trochu bojím, že až si uvědomí, že ho jako proseděl, nebo jako promeškal, tak bude trochu pozdě.“ (M1, s. 4)

3 respondenti v odpovědi na mou otázku explicitně zmínili, že je na otci mrzí přístup k duševnímu (nebo/a) fyzickému zdraví. V této souvislosti muži často uváděli, že je to mrzí, protože jim na otci záleží a mají zájem na jeho zdraví. Skutečnost, že muži se v rámci snahy o dosažení ideálů hegemonické maskulinity starají o své zdraví méně než ženy a mají větší tendence ke konzumaci alkoholu a kouření, je také v souladu s teorií.

„Ale že se jakoby ničí, ať už fyzicky, nebo psychicky, no že vlastně nemá k sobě takovu tvrdost. Jako on je bych řekl psychicky tvrděj jako k ostatním, ale k sobě nakonec bych řekl, že je poměrně línej, bych řekl, takovej jako lenošivej, že prostě a jak se dneska mluví o takový jako psychohygieně, tak to jako moc...si myslím, že je docela vystresovanej z práce, že dělá zodpovědnou práci a spousta věcí ho jako ničí, nebo ho rozhodí a to já si myslím, že v tomhle jako já jsem na tom líp, no.“ (M4, s. 3)

„Co mě štvalo, že kouřil, poněvadž potom mně to tak nějak vadilo, potom, když byl nemocnej a že mu to vadí a přesto si v tom špitále zakouřil. To jsem mu říkal, tehdá, to už byl ten vztah, kdy já už jsem byl pryč a už to nebylo takový to, otec a syn, ale už to bylo spíš takový rovnocenný, takový vyrovnaný.“ (S3, 4)

Poměrně nemalý počet 5 respondentů uvedl jako skutečnost, která je na otci mrzí, že vztah otce a matky nefungoval:

„Bylo to takový zvláštní tím, že ta harmonie mých rodičů nebyla úplně dobrá, tak tam bylo nějaký takový permanentní dusno v tý rodině.“ (S1, s. 2)

„A v ten moment prostě odešel. A nechal na nás prostě celej barák a v ten moment jsem odešel i já na tu střední, takže mamka tam zůstala vlastně s malým bráchou, chodila do práce a ten barák vlastně nebyl celej zrekonstruovanej, vlastně jenom zevnitř byl hotovej, tam bylo práce, doted' je tam práce jak na kostele, obrovská hypotéka, do toho se tam ještě řešilo dřevo na zimu, řešil se tam kotel a uhlí a ty prachy. A ještě odcházely velký prachy na tu střední, abych mohl vůbec studovat a on byl prostě pryč a nejevil jako nějaký zájem.“ (M3, s. 1)

V případě jednoho respondenta je vztah k otci celkově laděn negativně, přičemž muž uváděl, že tomu tak bylo zejména proto, že otcovo chování k matce nebyl milé, naopak bylo spíše agresivní:

„No prostě nebylo to, nebylo to růžový mezi mámou a tátou. Byl na ní dost zlej, no. To jako... to jeho chování k mámě... nesnáším, nesnáším. Říkám, jak někdo někomu něco nutí, nebo vynucuje si. (...) Ale po tej době, co jsem se s ním popral, tak to nedával najevo, jo.“ (S2, s. 2)

I z dalších výpovědí respondenta S2 je patrné, že otcovský vzor byl veskrze negativní, jelikož muž vypověděl, že nechtěl být jako jeho otec. Teorie xx

Co se týče výpovědí, co synům na jejich otci vadilo/vadí, ani zde mezi mladší a starší skupinou respondentů nejsou patrné větší rozdíly.

3. 2. 6. Čeho si syn na otci váží

Součástí mého rozhovoru byla také otázka, čeho si muž na svém otci váží/váží. Toto téma se však většinou vyjevilo už na začátku prostřednictvím odpovědi na otázku, co se respondentovi vybaví když se řekne „otec“. Odpovědi mužů ze starší i mladší skupiny byly veskrze konzistentní. Ve výpovědích se často opakovaly motivy jak úspěch v práci, kariéra, pracovitost a zručnost.

Respondenti zmiňovali například schopnost otce se postarat o rodinu, co se týče toho ji finančně zabezpečit a schopnost v krizových situacích zachovat chladnou hlavu. Respondent M2 zase oceňoval schopnost otce jít si za tím, pro co se „zapálí“, ať už se jedná o kariérní růst nebo koníčky. Na otci si vážil také schopnost otce vybudovat úspěšnou firmu:

„Měl asi představu toho, co chce v té společnosti dosáhnout a jestli tam třeba bylo i to, že chtěl něco vytvořit, nebo za sebou vidět nějaký konkrétní výsledky a ne to, že nějaká postavička uprostřed mnohatisícovhlavé firmy, ale, že chtěl něco vidět, přesně, že chtěl něco vytvořit, vybudovat.“ (M2, s. 1)

Respondent M3 ve velmi podobném duchu oceňoval otcovu pracovitost a zručnost. Dále uvedl také smysl pro humor a upřímnost v komunikaci s druhými lidmi. Respondent M4 zase na otci oceňuje neústupnost a to, že si otec nenechá nic líbit. Dále vůli pomáhat ostatním a schopnost věřit si, což je něco o čem má respondent pocit, že mu ho otec předal. Otce si také začal více vážit, poté co s otci nějakou dobu vypomáhal v práci:

„Takže víc ho chápu třeba, víc si ho vážím, když ho vidím v té práci, co tam musí třeba zvládnout všechno, tak to jsme třeba neznal, tak jsem si toho nevážil třeba.“ (M4, s. 3)

Výpovědi starší skupiny respondentů byly velmi podobné. Jak jsem již zmínila v předchozí podkapitole, respondent S1 na otci oceňoval jeho autoritu mezi příbuzenstvem i v práci to, že slovo jeho otce mělo určitou váhu. Muž vypověděl, že dodnes si na určitá „moudra“, která jeho otec pronášel vzpomene:

„Byl velmi zručnej na ruce, měl určitou autoritu, když dělal v práci tadytu funkci a uměl poradit, no.“ (S1, s. 4)

Respondent S2 na otci oceňoval v podstatě jen to, že byl šikovný truhlář a že při společném soužití v dospělosti vypomáhal při úpravě domu. Respondent S3 si na svém otci vážil rovněž pracovitosti a schopnosti něco v životě dokázat, stavu, ve kterém si ho druzí lidé váží a vytváří nějaký přínos pro společnost:

„A toho jsem si vážil, že on prostě dosáhl hodně věcí, kterých bylo asi hodně těžký dosáhnout v té době. Protože on taky nic nezdědil, nic neměl nebo tak. Začal od nuly a dotáhl to daleko. Mně poskytl vzdělání, prostě to bylo první, abych mohl dodělat školu, aby bylo všechno v pořádku, abych se mohl postavit na nohy. To bylo jeho.“ (S3, s. 4)

Jeden z mužů ze starší skupiny popisoval, že si na otci váží, že vlastnil a pracoval ve vlastním podniku, ve vyhlášeném dámském krejčovství a byl velmi pracovitý a šikovný na ruce. Oceňoval na něm také upřímnost, vzdělanost, orientaci v mezinárodní politice a to že stál při matce v její nemoci:

„Hodnotil jsem ho v tom směru, že táta se nerozvedl s mojí matkou, dokázal to všechno překlenout a dokázal jí pomáhat jak to jen šlo.“ (S4, s. 6)

Jak mladší tak starší skupina respondentů tedy většinou popisovala, že to, co na svém otci oceňují je převážně jejich profesní úspěch, zručnost, schopnost zjednat si autoritu a postarat se o rodinu či o vzdělání respondenta.

3. 2. 7. Kdy otec syna chválí

Součástí mého výzkumu byla také otázka, kdy měl muž pocit, že je na něj jeho otec pyšný, nebo ho nějak ocenil či pochválil a jakým způsobem to dal najevo. Přijetí a pochvala ze strany otce může být považována za důležitou součást vztahu.

Muži ze starší i mladší generace se shodli na tom, že pochvala od otce přichází/přicházela většinou velmi zřídka:

„A možná bych ještě k tomu řekl, že táta ještě třeba šetří s nějakou pochvalama. Že on je spíš ten typ, že ti něco vytkne. Že... já si teďka užívám třeba pochvaly v práci nebo tak, protože já na to v dětství nejsem moc zvyklý.“ (M4, s. 2)

„Hmm, no moc mě nechválil, nějak takhle, že by mě vychvaloval. Ale řekl třeba takhle: „to je dobrý, to máš hotový, to máš za sebou“, jo... Ale tak nějak veřejně ne. Že by o mně vyhlášoval, že jsem něco to (smích).“ (S3, s. 4)

Otcové chválili syny téměř výhradně v situacích, pokud byl syn úspěšný ve sportu, dosáhl dobrých studijních či pracovních výsledků, případně něco vyrobil:

„Je podle mě spokojenější s místem, kde teď jsem a že je za to rád a taky si myslím, že ... vždycky mluvil o tom, že je důležitý o věcech přemýšlet a nějak si uvědomovat to, co člověk dělá a myslím si, že to já dělám a že mě to naučil a myslím si, že je za to taky rád. Že mám nějaký všeobecný rozhled a že přemýšlím o tom co dělám a jak to třeba ve světě funguje a koho volím a tak. A myslím si, že to je... že dost mi toho předal on. (M2, s. 3)

„No asi jsem byl trošičku sportovně založenější typ a jednou se mi podařilo vyhrát nějakých pár soutěží a tak bylo na tátovi vidět, že září. S učením mi to zase až tak úplně nešlo, bohužel, ale potom když jsme spolu zkoušeli dělat tu uměleckou kovařinu, tak jsem měl pocit, že je rád, že se o to zajímám, takže to je možný, že on mohl být pyšnější třeba na mě, dejme tomu.“ (S1, s. 5)

Muži z mladší i ze starší skupiny respondentů se shodli na tom, že pochvalu jejich otec nedával najevo příliš otevřeně. Z toho vyplývá, že otcové s pochvalami většinou šetří a svou radost nebo pýchu dávají najevo například tím, že se na danou věc, kterou na synech oceňují vyptávají, nebo se „rozzáří“. Někteří muži popsali, že je otec v takových situacích poplácal po ramenou nebo vychvaloval například mezi příbuzenstvem:

„On mě jako vlastně nechválí nebo mi neřekne do očí, že je na mě pyšnější. Já prostě u něj vim, že ten zájem který v tu chvíli jako vyvine, že se mě na to vyptává, nebo to sleduje a to že tomu věnoval ten čas a zájem znamená...“ (M1, s. 2)

Ve dvou případech respondenti uvedli, že je otec odměňoval spíše materiálně, tím že jim dal peníze nebo dárek:

„Že mi koupil, třeba, koupil mi novou raketu. A tím mi dal najevo, že s tím souhlasí, že to je dobrý koníček. Že jsem netrávil volný čas bezprizorně, že jsem trávil volný čas ve sportu.“ (S4, s. 4)

„Tak, že jsem třeba byl dobrý ve škole, nebo že jsem dělal něco třeba, nějakou práci navíc doma, třeba naštípeš dřevo nebo takhle. Ale vlastně taky to třeba řešil tím, že když jsem třeba jel na chalupu štípat dřevo, že mi dal tisícovku prostě a spíš mi poděkoval, než, že by mě pochválil, že jsem... Což taky jako, je hezký, ale není to takový, já nevím, no...“ (M4, s. 2)

Respondent S2 uvedl, že pochvaly od otce se mu nedostalo nikdy:

„Ne, ne, ne, ten nedokázal říct, že jsem to udělal dobře (učehtnutí). To nedokázal. Všechno, co jsem začal dělat bylo zle. Jo, všechno s kraválem.“ (S2, s. 5)

Zdá se tedy, že rozdíly mezi starší a mladší skupinou mužů v tom, za co je jejich otec odměňoval a chválil nejsou. Otcové mužů z obou skupin většinou oceňují dobré pracovní, studijní či sportovní výkony svých synů, přičemž pochvalami spíše šetří a pochvalu nedávají najevo příliš otevřeně. Svého syna otec většinou podpoří tím, že se na daný úspěch vyptávají, poplácají syna po ramenou, nebo ho odmění dárkem. Někteří otcové chválí i slovně, ale není to tak časté a většinou je ocenění projevováno spíše méně otevřeně.

3. 2. 8. Vyjadřování emocí v komunikaci mezi otci a syny

Ze všech uskutečněných rozhovorů, které jsem v rámci svého výzkumu provedla vyvstávalo velmi silné téma, kterým je komunikace a projevení emocí či vzájemné blízkosti v rámci komunikace mezi otcem a synem. Do základní osnovy polostrukturovaného rozhovoru jsem tedy zařadila otázku, zda si syn s otcem nějakým způsobem dávali/dávají najevo, že vzájemnou blízkost.

Na otázku jak jim otec dával/dává najevo vzájemnou blízkost nebo to, že je má rád, většina respondentů odpověděla následovně. Buď je otec podpořil v tom co dělají, dal jim najevo, že je na ně pyšný, nebo si s nimi povídal:

„No já nevím, já prostě když třeba odněkud přijedu, nebo takhle tak má tendence si se mnou povídat nebo jako že ho to jako zajímá. Z mé strany já jako nejsem moc ukecanej, když nedostanu slovo nebo takhle, tak někdy jako ho možná trošku zklam, že si s ním nechci povídat tak dlouho...ale jak říkám, já to prostě tak řák jako vim, já to prostě cejtím. Jak říkám, já mu to taky nedávám najevo, ani von mě, ale jako voba dva víme, že prostě to tam je, když se něco děje nebo takhle.“ (M1, s. 1)

Dva respondentů ze starší generace na otázku, jak si s otcem dávali najevo, že se mají rádi odpověděl tak, jakoby automaticky předkládali, že láska se projevuje prostřednictvím sdílení činností:

„Jo, to bylo jasné. To nebylo nějaký...to bylo v pořádku. On mě tam vzal, já jsem mu řekl, jestli mě může vzít, nebo chce vzít a on řekl abych jel a tak, nebo šel. Někam na procházku, nebo tak. Jo vždycky mě vzal s sebou, to nebylo, že by byl nějak...Já jsem byl rád, že jsem s ním chodil.“ (S3, s. 5)

„(povzdech) jo, dal mi to najevo když potom mně pomohl k maturitě, že jsem se dostal k maturitě, no tak v tom momentě jsem si uvědomil, jak je pro mě táta nejdůležitější v rodině.“ (S4, s. 5)

Přibližně polovina mužů z mladší i ze starší skupiny respondentů v rámci odpovědi na otázku odpověděla, že v jejich vztahu s otcem cítili určitý odstup nebo to, že ve vyjadřování pocitů jejich otec není příliš obratný. M1, M2, M4, S1, S2,

„Jako myslím si, že asi i joo, ale nepamatuju si na to konkrétně (smích). Hlavně muj táta je takovej dost občas sociálně...mmmm (smích), občas, občas ... podle mě ve vyjadřování svých emocí není úplně obratnej a mmm a občas mu to asi ani není moc příjemný a neumí, neumí to, dělat tak jak by třeba chtěl, neumí říct to co chce, takže si myslím, že tohle jsme s tátou nikdy moc nedělali a já mu to nějak nezazlívám vlastně.“ (M2, s. 4)

Většina synů nějakým způsobem vyjádřila, že jim odstup ve způsobu komunikace s otcem přijde nějakým způsobem nedostatečný. Jak vypovědělo několik respondentů:

„Nevím, přijde mi to debilní, ale jako když jsem v tom vyrostl tak by mi nepřišlo přirozený to nějak měnit zas žejjo. Ale přijde mi to jako divný, no, samotnýmu.“ (M4, s. 5)

„Já si ani nepamatuju, jestli mě vůbec v dětství táta pohládl. Jo, to vůbec, nějaký obejmutí, nebo to a to je strašná chyba, to chybí.“ (S1, s. 4)

Je zde patrný také určitý vývoj v projevování citů mezi syny a jejich otci. Obecně lze říci, že v dětství většina respondentů blízkost mezi svou osobou a otcem vnímala, ale čím byl respondent starší, tím fyzického kontaktu a vřelosti ve vztahu ubývalo. Toto je v souladu s teorií, viz. ... :

Jak jsem zmínila v části věnované metodologii výzkumu, výhodou polostrukturovaného rozhovoru je, že se prostřednictvím něj mohou objevovat netušená témata, nebo témata jimiž se výzkum primárně nezabývá, ale přesto se mohou jevit jako pro výzkum zajímavá. Na závěr rozhovoru, a nejen tehdy, kdy jsem dala mužům prostor dodat cokoli k danému tématu zaznělo několik zajímavých myšlenek a v následujících odstavcích bych ráda některá z nich popsala.

Jeden z respondentů v závěru rozhovoru vyjádřil zamyšlení nad tím, že vnímá velký rozdíl v komunikaci jeho otce a svého dědy a jeho otce a svou osobou:

„Táta s náma to má úplně jinak než měl se svým tátou. Protože i když byl můj táta už jako starší, už měl nás, a přijel děda, tak se s nim stejně objal a dali si pusy. Že to projevování bylo otevřený dost. Ale tak děda to požadoval i po nás jako po vnucích.“ (M1, s. 6)

Další respondent zase hovořil o tom, že jeho vztah s otcem „nebyl stále bližší a bližší. Ne, byl spíš do klínu, opačně.“ (S1, s. 3), jelikož na něj byl otec v období dětství a dospívání spíše přísný a jako syn z něj měl strach. Vypověděl však také, že zaznamenal určitou změnu v chování otce, když viděl, jak se chová ke svým synům, jeho vnoučatům:

„Ten vztah byl úplně takovej, jakej by správně měl bejt. Já jsem v tom poznával ten skok obrovskéj, že tohleto mi nebylo dáno, já sem se ho bál a postupně jsem přicházel na to, že táta je inteligentní, jenom tu svojí lásku neumí třeba dát najevo. On se k těm vnoučatům choval tak přesně, s takovou tou láskou, kerou kdysi ke mně táta neuměl a těm vnoučatům jí dával, to byl podívaná na ně nádherná, no.“ (S1, s. 2)

Na závěr jednoho rozhovoru také zaznělo přesvědčení, že k jednomu z rodičů má člověk tak nějak přirozeně blíž:

„Jestli to tak má bejt nebo nemá bejt, ale přijde mi třeba normální, že člověk má blíž k jednomu z rodičů, přestože má prostě rád oba a obou dvou si váží, ale že prostě s jedním z těch rodičů si rozumí trošku víc, tak to mi prostě přijde normální a nepřijde mi na tom nic špatnýho. A ... a ne, asi ne. Měl jsem šťastný dětství a neměnil bych.“ (M2, s. 6)

Jeden z respondentů také vyjádřil určitou lítost nad tím, že když otec ještě žil tak mu nedal příliš najevo to, jak si ho váží:

„Je mi líto, že ten táta nebyl tak oceněnej ani tak ode mě, víš, zpočátku. Jo, v tom životě, tady byl, když jsem chodil do tý, školy, na ten gympl a ten táta byl automaticky tady, ale tak nějak se to točilo, říkám, kolem tý mámy. A to mě tak nějak potom později mrzelo, víš, že jsem...“ (S3, s. 6)

V závěru této podkapitoly lze shrnout, že ani zde není příliš znatelný rozdíl ve výpovědích synů o vztazích s jejich otci u mladší a starší generace respondentů. V souladu s teorií je ve vztazích mezi otci a syny znát určitý odstup a spíše vzájemné neprojevení pocitů a svěřování se otci s problémy nebo starostmi. Vzájemná láska nebo náklonnost, pokud vůbec, je většinou projevována spíše náznakově, zájmem o syna, poplácáním po ramenou, apod.

Celkem výstižně tento jev, že se muži s větší pravděpodobností se svými city nebo problémy svěří spíše matce než otci, popsal jeden z respondentů takto:

„Víte, když je dítě malý kolem těch třeba deseti let, tak maminka je ten tvor, ke kerýmu se to desetiletý dítě běží se vyplakat do zástěry když si někde ukopne prst, nebo když sou potom ty děti už dospělejší a zamilujou se tak potom ty první lásky vybuchnou a teď je to velkej citovej průšvih, tak se dou ty děti ať je to kluk nebo holka vyplakat k tý mamině.“ (S1, s.6)

4. ZÁVĚR

Ve své práci jsem se snažila představit pojem gender a sociální konstruktivismus, který jsem stručně konfrontovala se stanovisky biologického determinismu a vysvětlila tak, že skutečnost, že žijeme své životy jako „muži“ nebo „ženy“ je do velké míry konstruována sociální realitou. Vysvětlila jsem, že genderový řád, který v naší společnosti panuje je do velké míry nerovný, což je upevňováno například prostřednictvím genderových stereotypů. Dále jsem vysvětlila pojem maskulinity, který jsem nejprve teoreticky vymezila a mimo jiné představila, že mužská maskulinita, především hegemonická maskulinita je založena hlavně na vymezování se vůči ženské femininitě. Ukázala jsem také, jak se muži již od dětství učí být „muži“, čemuž se učí v rámci socializace. Třetí kapitola se zabývala otcovstvím a některým ze specifík vztahů mezi otci a syny, především výskytem jistého emocionálního odstupu ve vztazích mezi otci a syny.

V empirické části práce jsem představila svůj kvalitativní výzkum, v rámci něhož jsem vedla polostrukturované rozhovory s dvěma generacemi mužů; s muži kteří vyrůstali ve 40. a 50. letech a s muži kteří vyrůstali v letech 90. Vedla jsem s nimi rozhovory na téma vztahu s jejich otci a snažila jsem se tematizovat jejich vztah z pohledu genderových studií.

Cílem výzkumu bylo přiblížit, jak muži z obou generací popisují vztah ke svým otcům a rozkrýt určitá klíčová témata, která v těchto vztazích rezonují. *Hlavními výzkumnými otázkami tedy bylo: Jaká témata rezonují ve vztazích mezi otci a syny z pohledu synů a je nějaký rozdíl v tom, jak vypovídají o vztazích se svými otci synové narození v letech 40. - 50. a synové narození v letech 90.?* Před začátkem výzkumu jsem předpokládala, že ve výpovědích současné generace mužů, bude znát větší míra emocionální blízkosti a že z jejich výpovědí o vztazích s otci bude patrná větší emocionální blízkost a větší podíl otce na výchově, než u starší skupiny mužů.

Výsledky výzkumu bych shrnula následovně. Ve vztazích mezi otci a syny se mi odkrylo, ať už prostřednictvím cílených otázek, nebo rozvnutí témat, která se jevila pro respondenta důležitá, celkem 7 základních témat. Otec a syn ve společné domácnosti, způsob trávení času otce a syna, otec jako autorita, co synům na otcích vadí, čeho si syn na otci váží, kdy otec syna chválí a vyjdařování emocí mezi otci a syny. Samostatnou podkapitolu jsem věnovala asociacím na téma „otec“.

V rámci analýzy jsou všechna tato témata, která mi z výzkumu vystoupila jako klíčová popsána a porovnána s teorií. Analýza rozhovorů byla nesmírně zajímavá a umožnila mi téma, s kterým jsem se seznámila v rámci teorie, takřikajíc zažít v praxi. Odpověď na jednu z výzkumných otázek, tedy rozkrýt v rámci výzkumu některá ze specifík vztahů mezi otci a syny, je tedy částečně zodpovězena v rámci analýzy. Odpověď na druhou výzkumnou otázku, kterou bylo zjistit, zda je ve výpovědích synů o vztazích s jejich otci mezi mladší a starší skupinou respondentů patrný nějaký rozdíl je spíše záporná. Blížší obraz si může každý/á čtenář/ka vytvořit sám/sama na základě studia analýzy rozhovorů, nicméně se domnívám, že rozdíl mezi mladší a starší generací téměř není.

5. POUŽITÁ LITERATURA

BAČOVÁ, Viera a MATEJOVSKÁ, Ivana. Maskulinita ako sociálna norma u adolescentných chlapcov a dievčat. *Československá psychologie*, 2003, **47**(1), s. 19-30. ISSN 0009-062X. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:a78fc4d7-a80f-4ae2-95a2-0e226ed8908d>.

BEM, Sandra Lipsitz. *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press, ©1993. 244 s. ISBN 0-300-06163-3.

BOURDIEU, PIERRE. *NADVLÁDA MUŽŮ*. PŘEKLAD VĚRA DVOŘÁKOVÁ. VYD. 1. V PRAZE: KAROLINUM, 2000. 145 S. ISBN 80-7184-775-5.

DUDOVÁ, RADKA. *OTCOVSTVÍ PO ROZCHODU RODIČOVSKÉHO PÁRU*. 1. VYD. PRAHA: SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, 2008. 234 S. SOCIOLOGICKÉ DISERTACE. ISBN 978-80-7330-136-1.

EUROSTAT. 2016. MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ - NADĚJE DOŽITÍ PŘI NAROZENÍ. BRUSEL: EUROSTAT. DOSTUPNÉ Z: <HTTPS://WWW.CZSO.CZ/DOCUMENTS/10180/32853391/300002162224.PDF/D6F77FC6-7043-4747-8B10-8B406CCD66FE?VERSION=1.1>

EZZEDDINE, P., HEŘMANSKÝ, M., NOVOTNÁ, H., SEIDLOVÁ, G., ŠTOVÍČKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, M. „ETIKA VÝZKUMU“ IN ÚVOD DO SPOLEČENSKOVĚDNÍCH METOD (ONLINE).

Gender : crossing boundaries / Grace Galliano. -- London : Wadsworth, 2003. -- 418 s. :tab.,čb. fot. ISBN 0-534-35582-X

Gendered society, The / Michael S. Kimmel. -- 1st ed. -- New York : Oxford University Press, 2000. -- 315 s. -- Obsahuje rejstřík a poznámky ke kapitolám. ISBN 0-19-512588-6

Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 285 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2284-9.

KINDLON, Daniel J., THOMPSON, Michael a BARKER, Teresa. *Kainova výchova: jak ochránit emoční život chlapců*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2011. 338 s. ISBN 978-80-7387-395-0.

LAQUEUR, Thomas. *Making sex: body and gender from the Greeks to Freud*. 1st ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992. 301 s. ISBN 0-674-54349-1.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983. 189 s. Spisy filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně = Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas philosophica; č. 248.

REINHARZ, Shulamit a Lynn DAVIDMAN. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press, 1992. viii, 413. ISBN 9780195073867.

REMMO, Clyde J., Understanding masculinity: the role of father son interaction. *University of Denver, 2009. 156 s. Dostupné z: <http://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1543&context=etd>*

RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Překlad Lukáš Gjurič. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.

SEDLÁČEK, Lukáš, ed. a PLESKOVÁ, Kateřina, ed. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.

SLABÁKOVÁ, Radmila et al. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 542 s. ISBN 978-80-7422-218-4.

SMETÁČKOVÁ, Irena, ed. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

Suchejunor.cz [online]. Dostupné z: <http://suchejunor.cz/muzi-a-alkohol/>

6. PŘÍLOHY

Osnova polostrukturovaného rozhovoru

1. Co se Vám vybaví, když řeknu „Váš otec“?
 - Jak byste prozatím velmi stručně popsal Váš vztah s ním?
2. Jakým způsobem jste s otcem nejčastěji trávil/trávíte čas?
 - Jakým způsobem jste s otcem trávil čas v průběhu dětství?
 - Jakým způsobem jste s otcem trávil čas v průběhu dospívání?
 - Jakým způsobem jste s otcem trávil čas v dospělosti/ teď?
3. Čeho si na svém otci vážíte, co na něm oceňujete?
 - Řekl byste, že jste se od otce něco naučil, nebo že Vám otec něco předal?
 - Byl pro Vás otec v něčem vzorem?
4. Dal vám někdy otec najevo, že je na Vás pyšný, nebo vás nějak ocenil, pochválil?
 - V jakých situacích přišla od otce pochvala či uznání?
 - Jakým způsobem to Váš otec dal najevo?
6. Co Vás na Vašem otci štve, nebo mrzí?
 - Můžete to nějak rozvést/specifikovat?
 - Dal někdy naopak otec Vám najevo, že nesouhlasí s tím co děláte, že se mu něco nelíbí, nebo se na vás zlobil?
7. Dali jste/ dáváte si nějakým způsobem najevo, že se máte rádi? Že mezi vámi existuje nějaká náklonnost?
 - V jakých situacích se tak dělo?
 - Jakým způsobem to bylo projeveno?
8. Jak vzpomínáte na to, jak se Váš otec choval k Vaší matce?
 - Můžete to nějak rozvést/specifikovat?
9. Tento výzkum je pilotní a je jistě řada věcí, která mi při formulování otázek unikla.. Napadá Vás něco, co byste chtěl dodat, něco co Vám připadá důležité a na co jsem se nezeptala?